

הלכות תעניות פרק ד' (תורגם אוטומטית)

Hebrew

תורגם אוטומטית

סיכום השיעור

סיכום השיעור – רמב"ם הלכות תעניות, פרק ד'

הקדמה והקשר

פרק ד' עוסק בסדר התפילה המיוחד של **שבע תעניות אחרונות** בגלל עצירת גשמים. סדר התעניות (מפרק ג'): תחילה מתענים רק תלמידי חכמים, אחר כך שלוש תעניות לציבור, אחר כך עוד שלוש, ואחר כך שבע אחרונות – בסך הכל שלוש עשרה תעניות. בשבע אחרונות כבר יש מעמד שלם ברשות הרבים.

הלכה א – סדר התפילה בשבע תעניות אחרונות

(א) יציאה לרחובה של עיר עם ספר תורה

דברי הרמב"ם: "בכל יום ויום משבע תעניות האחרונות של מטר, מתפללין על סדר זה... מוציאים את התיבה לרחובה של עיר..."

פשוט: בשבע תעניות אחרונות עושים מעמד ציבורי גדול – יוצאים לרחוב (רחובה של עיר) ומוציאים את ספר התורה בתיבתה.

חידושים והסברות:

1. **מהי "תיבה"?** בהלכות תפילה (פרק י"א) כתוב שיש "היכל" (ארון קודש) שבו מניחים את ספר התורה, "בימה" באמצע בית הכנסת, ו"תיבה" שבה מעמידים את ספר התורה. המסקנה היא ש"תיבה" היא ארגז/קופסה שבתוכה מונח הספר (דומה למנהג הספרדי שבו ספר התורה מונח בארגז משלו). מוציאים את התיבה עם ספר התורה מן ההיכל ומעמידים אותה בחוץ – עושים כביכול בית מדרש קטן ברחוב.

2. **מדוע מוציאים ספר תורה?** הגמרא (תענית) מביאה את הטעם: "כלי צנועה היה לנו ונתבזה" – התורה שהייתה שמורה בפנים, מוציאים אותה החוצה כסימן לבזיון/צער, שאנו מפורזים בגלל צרותינו.

(ב) שקים

דברי הרמב"ם: "...ומתכסין שקים..."

פשוט: העם מתכסה בשקים.

חידושים והסברות:

נשאלת השאלה האם שקים הם **סיגוף** (מגרד את הגוף) או **בושה** (לובש בגד נחות). המסקנה היא שזה **יותר בושה מאשר סיגוף** – אדם הולך בדרך כלל בלבושי כבוד, וכאשר לובש בגד כה מגונה הוא משפיל את עצמו. הגמרא (תענית) אומרת: "לומר הרי אנו חשובים כבהמה" – שקים הם בגד של בהמות, ומראים בכך שאין אנו טובים יותר מבהמה. זה גם מקושר למגילת אסתר: "ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה" ו"שק ואפר יוצע לרבים".

(ג) אפר מקלה על התיבה ועל ספר התורה

דברי הרמב"ם: "...ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ועל גבי ספר תורה..."

פשוט: נותנים אפר על התיבה (הארגז) ועל ספר התורה עצמה – פותחים את התיבה ונותנים גם על התורה גופה.

חידושים והסברות:

1. **טעמו המיוחד של הרמב"ם – שלא כגמרא:** הגמרא מביאה את הטעם מדוע נותנים אפר על ספר התורה: "עמו אנכי בצרה" / "בכל צרתם לו צר" – השכינה גם בצער עם כלל ישראל. אולם הרמב"ם דווקא לא הביא

טעם זה, אלא כתב: "כדי להרגיל את הבכיה ולהכניע לבם" – המטרה היא לזעזע את הציבור. הרמב"ם נסמך על רבי זירא במסכת תענית, שאומר שכאשר היה רואה איך נותנים אפר על ספר התורה, "מזדעזע לי כל גופאי" – כל גופו היה רועד. הרמב"ם מבין ש"עמו אנכי בצרה" אינו אמירה מטפזית, אלא השפעה מעשית: כאשר אנשים רואים שמתייחסים לחפץ הקדוש ביותר בבזיון, זה מזעזע אותם ומביא אותם לתשובה.

2. **מדוע אפר הוא סמל לצער/בזיון?** אנשים עניים ופועלים קשים (כורי פחם, פועלי תנורים) מושחרים באפר – אפר הוא סימן לפחיתות כבוד.

(ד) אפר על ראש הנשיא ואב בית דין

דברי הרמב"ם: "ואחד מן העם נוטל מן האפר ונותן בראש הנשיא ובראש אב בית דין במקום הנחת תפילין."

פשוט: אדם פשוט מן העם נותן אפר על ראש הנשיא ואב בית דין, על המצח במקום שמניחים תפילין. כל יהודי פשוט נותן על עצמו בעצמו.

חידושים והסברות:

1. **מדוע "אחד מן העם"?** כי זה לא ענין של כבוד – זה דווקא בזיון, לא כבוד לנשיא. יכול אפילו אדם פשוט עני לעשות זאת.

2. **מדוע במקום הנחת תפילין?** הפסוק בישעיה (ס"א:ג) אומר: "לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר" – שם יש לשון נחמה (פאר במקום אפר). כאן עושים להיפך: נותנים אפר במקום שבו בדרך כלל מונח ה"פאר" (תפילין).

3. **מדוע צריך שאחר יניח על הנשיא?** הגמרא אומרת: מי שמבייש את עצמו, אין זו בושה כה גדולה. אבל כאשר אחר עושה זאת, זו בושה גדולה יותר. הנשיא כבר עשה הרבה תעניות, הוא כבר השפיל את עצמו – אבל צריך עוד יותר בושה, לכן עושה זאת אחר. "כדי שיתביישו" – זה חל על כולם, אבל הנשיא צריך להתבייש ולעשות תשובה תחילה.

4. **הרמב"ם מביא את הטעם הראשון (בושה/בכיה/שבירה) ולא את הטעם השני מהגמרא –** "שיזכור לנו אפרו של יצחק" (שנחשב כאפר). הרמב"ם מדגיש יותר את הענין המעשי של בושה.

5. **[דיגרסיה: ראש השנה ועקידת יצחק]** היום אצלנו בראש השנה, שהוא יום טוב ואי אפשר לשים אפר, קוראים פרשת העקידה כדי שיזכור לנו יצחק. אבל ראש השנה אינו תענית, זה דבר אחר.

הלכה ב-ג – הזקן והחכם, דברי כיבושין, ושליח ציבור

(א) הזקן והחכם ודברי כיבושין

דברי הרמב"ם: לאחר מכן מעמידים זקן וחכם בין העם היושב. אם אין זקן וחכם, מעמידים חכם; אם אין חכם, זקן; אם אין אף אחד, מעמידים "אדם של צורה". הוא אומר דברי כיבושין.

פשוט: צריך דמות סמכותית שתאמר דברי מוסר לעם. סדר העדיפות: חכם קודם לזקן.

חידושים והסברות:

1. **"אדם של צורה" – הרמב"ם ביסודי התורה** אומר "והדעת היתירה המצויה בנפשו של אדם היא צורת האדם השלם בדעתו", אבל כאן הכוונה בדיוק הפוכה: מי שיש לו צורת פנים, הוא נראה חשוב – זקן יפה, מראה חשוב. **הטעם:** אנשים לא מקשיבים למוסר מסתם אדם, צריך מי שנראה חשוב.

היא "יורד" – מהכנעה, יורדים למטה. (גם מעשית: בבית המדרש העמוד קצת יותר נמוך/עמוק.)

הלכה ג (המשך) – תנאים של שליח הציבור

א) "רגיל בתפילה ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים"

דברי הרמב"ם: "איש שיהא רגיל בתפלה, ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים."

פשט: הוא צריך לדעת להתפלל שוטף ולדעת פסוקים מתנ"ך.

חידושים והסברות:

1. **"רגיל בתפלה"** – הוא יודע את המילים, הוא בקי בלשונות תפילה. כל התכלית של שליח ציבור היא שאנשים שאינם יודעים להתפלל היטב יוכלו לצאת ידי חובה דרכו. הוא לא צריך שום "לשון אולי". "רגיל" פירושו יותר מ"יודע" – הוא בקי, הוא יודע זאת שוטף.

2. **"רגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים"** – הוא צריך לדעת פסוקים, כי עושים זכרונות, שופרות מפסוקים – צריך לדעת לשונות מתורה, נביאים, וכתובים. אבל לא רק בזכרונות-שופרות – **כל נוסחאות התפילה** בנויות על לשונות פסוקים. בברכת המזון אומרים "כאמור פותח את ידך", "ככתוב ואכלת ושבעת". בסליחות אומרים "עשה עמנו כמו שהבטחתנו בתורה". כל הנוסחאות (כמו שהאבדורה מראה) בנויות על פסוקים. פסוקי דזמרה הם פסוקים שנכתבו להיות תפילות.

3. **נקודה רחבה יותר על מהות התפילה היהודית:** ודאי יהודי יכול להתפלל בשפתו, אבל יסודות התפילה היהודית בנויים על דברי תורה – על פסוקים. הדרך לדעת לעשות תפילות משלך היא ללמוד הרבה תנ"ך, ואז "השפה" שלך תהיה מורכבת מתורה – זו "השפה היהודית" של תפילה.

4. **[דיגרסיה: ר' נחמן מברסלב]** אותו ר' נחמן שאמר שצריך לדבר בשפה שלך, אמר גם שצריך לעשות מתורות – תפילות. כי השפה שלו הייתה תורות. לא רק מליקוטי מוהר"ן, אלא גם מחומש צריך לעשות תפילות. ומי עשה זאת? אנשי כנסת הגדולה – זו בדיק אותה עבודה.

5. **[דיגרסיה: ר' מאיר פרעמישלאנער]** דרכו של ר' מאיר פרעמישלאנער הייתה: "אבא, כך כתוב בתורה" – מתחננים לקב"ה: אתה בעצמך אמרת בתורה! זו דוגמה איך עושים מפסוקים תפילות.

ב) "מטופל ואין לו"

דברי הרמב"ם: שליח הציבור יהיה "מטופל ואין לו" – יש לו ילדים ואין לו מספיק עבורם. "ויש לו יגיעה בשדה."

פשט: הוא צריך להיות מי שיש לו לב שבור – הוא מתעסק עם ילדים אבל אין לו מספיק לתת להם, והוא עובד קשה.

חידושים והסברות:

1. **"מטופל"** – פשוטו כמשמעו: יש לו ילדים בבית, הוא צריך לקחת אותם מקופות, הוא צריך לסחוב אותם לחדר, הוא צריך למצוא להם שידוכים, עבודות, וכו'. זה עושה אותו שבור. אבל מי שצער מדי (עדיין אין ילדים), או גביר גדול ("יש לי משרתים"), או סבא שכבר "עבר את זה" – הוא לא מרגיש עם צער הציבור.

2. **"ואין לו" + "ויש לו יגיעה בשדה"** – אין לו, אבל הוא מנסה את מיטבו. הוא עובד קשה, יש לו קצת כסף. זה חשוב: לא סתם "ואין לו" שהוא יושב ולא עושה כלום, אלא הוא מתאמץ, הוא הולך לעבוד כל יום.

3. **נפקא מינה מעשית להעמדת בעלי תפילה (גם ימים נוראים):** הידור גדול הוא לקחת מי (1) יש לו ילדים בבית – הוא יודע מה זה אומר, (2) הוא פועל צעיר – "יש לו יגיעה בשדה".

ג) "ביתו ריק מן העבירות"

דברי הרמב"ם: "ולא יהיה לא בבניו ובבני ביתו... בעל עבירה. ביתו ריק מן העבירות."

2. **"דברי כיבושין"** – "כיבוש" פירושו כיבוש, דברים שכובשים את לב האדם (כובש את לבו של אדם).

3. **כאשר יש אדם של צורה (לא חכם)** – החכמים נותנים לו את הדברים לומר, הוא לא אומר מעצמו. "והוא אומר לפניהם" מתייחס לאדם של צורה, שחז"ל אומרים לו דרשה.

ב) תוכן דברי הכיבושין

דברי הרמב"ם: "אחינו, לא שק ותענית גורמים, אלא תשובה ומעשים טובים, שכן מצינו באנשי נינוה שלא נאמר בהם 'וירא האלקים את שקם ואת תעניתם' אלא 'וירא האלקים את מעשיהם'. ובקבלה הוא אומר 'וקרעו לבבכם ואל בגדיכם'."

פשט: העיקר אינו התענית החיצונית, אלא תשובה ומעשים טובים. הראיה היא מאנשי נינוה.

חידושים והסברות:

1. **מדוע דווקא אנשי נינוה?** זה מדויק מאוד: מביאים דווקא אנשי נינוה כי רואים ששק ותענית יכולים לעורר מעשים טובים. זה לא או/או – הרמב"ם אכן היה עם שק ותענית! הנקודה היא: המטרה הסופית אינה השק והתענית עצמם, אלא המעשים שזה יעורר. "וירא האלקים את מעשיהם".

2. **"ובקבלה הוא אומר"** – מעניין: יונה הוא גם "קבלה" (נביאים), ובכל זאת הוא מזכיר רק את הפסוק מיואל "קבלה". בתענית (רש"י או ראשון אחר) כבר נשאלת הקושיה, עם תירוץ לא ברור.

3. **"אחינו"** – מוסר צריך לומר ל"אחים", לא לזרים. הטון הוא אחווה.

ג) החכם מוסיף

דברי הרמב"ם: כאשר יש חכם, הוא מוסיף "בענינות אלו כפי כחו" – הוא מוסיף עוד דברי כיבושין באותו כיוון, "עד שיכניע לבם וישבו תשובה גמורה".

חידושים והסברות:

1. **מהי "תשובה גמורה"?** הרהורי תשובה היו להם כבר כל הזמן. "תשובה גמורה" פירושה (כמו בהלכות תשובה פרק ב): "איזו היא תשובה גמורה? זו שבאה לידו דבר שעבר בו... ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה" – מפסיקים לחטוא בפועל, לא רק מרגישים רע. "עד שיעיד עליו יודע תעלומות" – זה המדד של גמורה.

2. **[דיגרסיה: יציאה לרשות הרבים]** אולי לכן יוצאים לרשות הרבים – כי שם אפשר מיד לעשות תשובה גמורה, מסתובבים בין אנשים, בין ניסיונות, ואפשר להוכיח שמפסיקים לחטוא.

3. **מתי אומרים מוסר?** לפני התפילה. "ואחר שגומר זה דברי כיבושין, עומדים בתפלה" – זה המקור למנהג שרבנים אומרים דרשות לפני תקיעת שופר / לפני התפילה.

ד) שליח ציבור הראוי להתפלל בתעניות

דברי הרמב"ם: לאחר דברי הכיבושין מעמידים שליח ציבור הראוי להתפלל בתעניות. אם מי שאמר דברי כיבושין גם ראוי, הוא מתפלל. אם לא, מעמידים אחר.

פשט: בעל הדרשן ושליח הציבור אינם בהכרח אותו אדם – לכל אחד צריך את כישוריו.

חידושים והסברות:

1. **"ראוי" פירושו בעל תפילה טוב** – יש לו קול יפה, הוא יודע להתפלל יפה. כתוב מפורשות מאוחר יותר מה "ראוי" פירושו.

2. **מדוע הזקן והחכם לא תמיד יכול להתפלל?** תפילה צריכה להיות יותר לב שבור, כישרון מיוחד. הדרשן יכול להיות נואם טוב אבל לא בעל תפילה טוב.

3. **"מורידין לפני התיבה"** – הלשון היא "יורד" (ירידה), לא "עולה". **מדוע?** עולה עולים לתורה – עולים למעלה, שוכחים מהעולם. אבל תפילה

פשט: כל ביתו יהיה נקי מעבירות – לא הוא, לא ילדיו, לא אשתו, לא קרוביו.

חידושים והסברות:

1. **קושיה:** מה הוא אשם שילדיו חוטאים? – **תירוץ:** זה לא אומר שהוא צריך להיות צדיק גמור ללא שום חטא. זה מדבר על דברים שאנשים יודעים – יש עליו "רינון" (שמועות רעות). כי קודם הרמב"ם אמר שהחכם עצמו נשבר (שמים עליו שק ואפר) – לא מדברים על אנשים מושלמים.

2. **תירוץ אחר:** זה לא אומר שילדיו לא חוטאים, אלא שהוא לא מאפשר עבירות בביתו. אפילו אם הוא עצמו יהודי טוב, אבל הוא מאפשר עבירות בביתו – זה חיסרון.

3. **מקור:** זה בא מהגמרא שאומרת "ביתו ריקם" פירושו ריקם מן העבירות, ולא רק הוא אלא "ביתו".

(ד) "ולא יצא עליו שם רע בילדותו"

דברי הרמב"ם: לא יצא עליו שם רע כשהיה צעיר.

חידושים:

קושיה: מה רע בבעל תשובה? – **תירוץ:** זה ענין של כבוד הציבור. הרבה אנשים מסתכלים עליו ואומרים "קודם את עיר כראשונים". ודאי טוב שמשתפרים מאוחר יותר, אבל לכתחילה מחפשים מי שאין לו שם רע. אם אין – אין.

(ה) "שפל ברך, ומרוצה לעם, ויש לו נעימה, וקולו ערב"

פשט: הוא יהיה ענו (לא סנוב), אהוב על העם, עם נעימה מתוקה וקול יפה.

חידושים:

"נעימה" לעומת "קולו ערב" – שני דברים נפרדים: "נעימה" פירושה הוא יודע את הניגון/הניסוך (נוסח התפילה), "קולו ערב" פירושו יש לו קול יפה. אפשר שיהיה לו את הניסוח אבל לדבר עם קול לא יפה – זה "נעימה" בלי "קולו ערב".

(ו) זקן לעומת מידות – מה עיקר?

דברי הרמב"ם: אם הוא זקן עם כל המידות – הוא מפורש טוב. אם הוא לא זקן אבל יש לו את המידות – "יתפלל", הוא יתפלל.

חידושים:

1. **"זקן" פירושו כאן כנראה חכם** (לא סתם זקן), כי קודם הרמב"ם אמר שיהיו לו עדיין ילדים בבית.

2. **עיקר בתפילה הם המידות, לא חכמה.** צעיר יותר עם כל המידות עדיף על זקן/חכם שאינו יודע להתפלל.

(ז) נקודה כללית: "מרוצה לקהל" כתנאי עיקרי

חידוש: אולי כל תנאי שליח ציבור הם תנאים לדבר עיקרי אחד: "מרוצה לקהל" – העם צריך להרגיש שכאשר הוא מתפלל, הוא מתכוון אליהם. הוא מדבר בשמם. אם העם חושב על עבירותיו, על שמו הרע בילדותו – הם לא מרגישים איתו. אבל אם העם אוהב אותו – הכל טוב.

1. **[דיגרסיה: תפילה בציבור היום]** תפילה אמיתית בציבור פירושה שאחד מתפלל ואתה מרגיש שהוא מדבר בשמך, ואתה בוכה איתו. בזמנים שלנו,

המקום היחיד שבו זה יכול לקרות הוא אצל רבי'ם חסידיים, שבהם אנשים מאמינים שהרבי יכול לדבר בשמם אל הקב"ה.

2. **[דיגרסיה: "הנני העני ממעש"]** איך החזן יכול לומר בקול רם עם נוסח יפה שהוא "העני ממעש" – זה אמור להביך אותו? התירוץ: התנאי העיקרי הוא שהעם ירגיש שהוא מתפלל בשמם, ו"הנני העני ממעש" הוא חלק מזה – הוא מראה ענווה בפני הציבור.

הלכה ד – סדר התפילה בתענית: זכרונות, שופרות, תהלים, תחנונים, "מי שענה", ושש ברכות

(א) **שבע ברכות ראשונות עד גואל ישראל**

דברי הרמב"ם: שליח הציבור מתחיל להתפלל – שמונה עשרה רגילה, עד ברכת גואל ישראל (שבע ברכות ראשונות).

פשט: אומרים את הברכות הראשונות של שמונה עשרה כרגיל (אבות, גבורות, קדושת השם, וכו'), עד שמגיעים לגואל ישראל (הברכה השביעית).

(ב) **זכרונות ושופרות, תהלים, תחנונים, "מי שענה את אברהם"**

דברי הרמב"ם: "לפני סיום ברכת גואל ישראל אומרים זכרונות ושופרות מעין הצרה, פסוקי תהלים ('אל ה' בצרתה לי', 'אשא עיני אל ההרים', 'ממעמקים קראתיך', 'תפלה לעני כי יעטוף'), דברי תחנונים כפי כחו, ואז 'מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה, ברוך אתה ה' גואל ישראל'. אחר כך מוסיף עוד שש ברכות, ומתחנן בכל אחת מהם בדברי תחנונים ופסוקים בדברי קבלה ובכתבי הקדש כפי שירגיל, וחותרם בכל אחת מהם."

פשט: בברכת "ראה בענינו" (גואל ישראל) מכניסים זכרונות ושופרות מעין הצרה – פסוקים המדברים על כך שהקב"ה זוכר את ישראל בצרה ושומע את שופרם. לכך מוסיפים ארבעה פרקי תהלים (קכ, קכא, קל, קב), תחנונים כפי כחו, ו"מי שענה את אברהם". אחר כך באות שש ברכות חדשות עם חתימות משלהן.

חידושים והסברות:

1. **מהלך הרמב"ם בסדר הברכות – שלא כפשטות המשנה והגמרא (קושיית מגיד משנה):** המגיד משנה מעמיד שסדר הרמב"ם קשה מאוד, כי הוא שלא כפשטא דמשנה וגמרא. במשנה כתוב שיש שש ברכות נוספות, והזכרונות, שופרות, תהלים, ותחנונים מתחלקים לאורך שש הברכות – כל ברכה יש לה את הפסוקים שלה עם החתימה שלה וה"מי שענה" שלה. הרמב"ם לעומת זאת שם את כל הזכרונות, שופרות, תהלים, ותחנונים בבלוק אחד – הכל מוכנס לברכת גואל ישראל, עוד לפני סיום הברכה. רק אחר כך באות שש הברכות החדשות עם חתימותיהן. המגיד משנה רוצה לחשוב שאולי הרמב"ם לא מתכוון ממש כך, אלא משהו התבלבל בנוסח, אבל מנוסח הרמב"ם נראה מאוד ברור שהוא מתכוון ממש כך. לפי פשט הגמרא זה הרבה יותר הגיוני – למשל, ב"מי שענה את אברהם" מזכירים את העקידה, אומרים פסוקים על עוקד ונעקד, מספרים את המעשה, ואז מסיימים "ברוך אתה ה'" – הכל ביחד בברכה אחת. אצל הרמב"ם לעומת זאת התוכן (זכרונות/שופרות/תהלים) מנותק מהחתימות.

2. **זכרונות ושופרות "מעין הצרה" – ההבדל מראש השנה:** בראש השנה אומרים מלכיות, זכרונות, שופרות. בתענית מורידים את מלכיות ואומרים רק זכרונות ושופרות, אבל "מעין הצרה" – כלומר, בוחרים פסוקים המדברים ספציפית על כך שהקב"ה זוכר את ישראל בצרה, ושומע את קול השופר של ישראל התוקעים במצוקתם (כמו "ונזכרתם לפני ה' אלקיכם").

3. **ארבעת פרקי תהלים – מקור לתהלים בצרה:** הרמב"ם מביא ארבעה פרקים: קכ ("אל ה' בצרתה לי קראתי"), קכא ("אשא עיני אל ההרים"), קל ("ממעמקים קראתיך ה'"), קב ("תפלה לעני כי יעטוף"). זו עצה מעשית מחז"ל – אם מישוה מחפש תהלים לומר בצרה, אלו הפרקים שחז"ל קבעו.

4. **"כפי כחו" – דברי תחנונים:** אם מישוה הוא מחדש חזק, יכול לעשות פיוטים, יכול לעשות תפילות משלו – יאמר שם את תפילותיו.

5. **"כפי שירגיל" – שני פירושים:** (א) האדם מתפלל הרי כל יום בפרטיות, יש לו כבר נוסחאות משלו שעלו לו תוך כדי תפילותיו – יאמר זאת בפומבי. (ב) אולי פירושו שזה לא יכול להיות הפעם הראשונה שאתה אומר תפילה בפומבי – אתה צריך להיות "רגיל בתפילה", אתה צריך כבר להיות בעל ניסיון.

6. **קושיה על "מי שענה את אברהם בהר המוריה":** מה פירוש שהקב"ה "ענה" את אברהם בהר המוריה? זו הייתה הרי מצווה, עקידת יצחק – מה הצרה כאן? **תשובה:** יצחק אכן היה בצרה גדולה – הוא שכב על מזבח עם

דברי הרמב"ם: "ברביעית יחתום: 'מי שענה את אליהו בהר הכרמל... ברוך אתה ה' שומע תפלה.'"

פשוט: אליהו אמר "ענני ה' ענני" בהר הכרמל נגד נביאי הבעל, והקב"ה הוריד אש על מזבחיו.

חידוש: הלשון "מי שענה" מתאים מאוד לאליהו, כי אליהו עצמו אמר "ענני" – אותו שורש.

ברכה חמישית – יונה במעי הדגה

דברי הרמב"ם: "בחמישית יחתום: 'מי שענה את יונה במעי הדגה... ברוך אתה ה' העונה בעת צרה.'"

חידושים:

1. **מקום או צרה?** בכל שאר הברכות מזכירים **מקום** (הר הכרמל, מצפה, גלגל, ירושלים). "במעי הדגה" הוא גם מקום – אבל זה גם צרה. מדברים על זמן ומקום – וכך יעזור הקב"ה היום כאן.

2. **ענין עמוק:** בדרך כלל מתפללים בבית המדרש. אבל כשיש צרה, **לא** נמצאים בבית המדרש – נמצאים במצפה, בגלגל, במעי הדגה, ברחוב שבו אנשים עומדים רעבים. זה הענין – הקב"ה עונה גם כשלא נמצאים במקום התפילה הרגיל.

3. **תפילת יונה בלב:** יונה הרי לא יכול היה לצעוק בקול במעי הדגה – הוא צעק **בלב** ("קראתי מצרה לי אל ה'"). זה מתאים לענין **שבעל התפילה** צועק, והאנשים האחרים צועקים **בלב** – "קול צעקתכם" הוא מה שהם שומעים את בעל התפילה וצועקים בפנים.

4. **[דיגרסיה: יונה ביום כיפור]** זה כנראה אחד הפשטים הפשוטים מדוע קוראים יונה ביום כיפור – או משום שהקב"ה עזר ליונה (תפילה), או משום שנינוה עשתה תשובה (מוסר). יונה יש בו שני הדברים – תפילה ותשובה.

ברכה שישית – דוד ושלמה בירושלים

דברי הרמב"ם: "בשישית יחתום: 'מי שענה את דוד ושלמה בנו בירושלים... ברוך אתה ה' המרחם על הארץ.'"

חידושים:

1. **"מרחם על הארץ"** פירושו שהקב"ה ירחם ויביא גשם על הארץ – זה מה שמבקשים.

2. **מדוע דוד ושלמה?** הם בנו את ארץ ישראל / בית המקדש. כאן יש **שני** אנשים – דוד ביקש, והישועה באה בימי שלמה (כשבית המקדש נסתיים).

3. למעשה, דוד המלך היה לו רעב שלוש שנים, והוא עשה יום תפילה שלם. אז הוא מצא את גורן ארנן היבوسي – המקום שבו בנו את בית המקדש. לזה יש קשר ל"המרחם על הארץ".

ד' ענייני אמן

דברי הרמב"ם: "וכל העם עונים אמן אחר כל ברכה וברכה, כדרך שעונים אמן אחר כל ברכה וברכה."

פשוט: העם עונה אמן אחרי כל ברכה.

חידוש: הרמב"ם אומר זאת **להוציא** ממה שנלמד מיד על בית המקדש – שם **לא** אמרו אמן, אלא סדר אחר (ברוך שם כבוד מלכותו).

ה) אחרי התפילה – גמר התפילה ותקיעות

דברי הרמב"ם: "וגומר התפלה על הסדר" – חוזרים לשמונה עשרה הרגילה (רפאנו וכו') ומסיימים על הסדר. "ומתוקעים בחצרות" – אחרי התפילה תוקעים בשופר.

חידושים:

1. מעניין שאף פעם אין מציאות כזו שמוסיפים ברכות **באמצע** שמונה עשרה (ביום טוב יש רק 7 ברכות, לא 18 פלוס). זה דבר מיוחד רק בתענית.

2. הזכרונות (שאומרים בברכות) הם **הכנה** לתקיעת שופר – מבקשים מהקב"ה שיזכור, ואחר כך תוקעים.

סכין מעליו. אפילו יותר גרוע, אברהם עצמו כמעט נעשה רוצח, חסר שיערה. אבל מעירים שזה "מוזר" – הפסוק מציג זאת כמצווה גדולה, שאברהם התגבר, ואומרים כאן שהוא בכך "בורא העולם הצל את בני"? מוצעים שאולי הכוונה לפסוק "אשר יאמר היום בהר ה' יראה" – שהקב"ה הבטיח לו ישועות. אבל נאמר שכאשר אף אחד לא יודע פשוט, אפשר לדעת שזה דבר שהוא קצת מוזר.

7. **"הוא יענה אתכם" – לשון נוכח:** בעל התפילה מדבר אל העם בלשון "אתכם" (נוכח), לא "יעננו" (אותנו). זה כי שליח הציבור מדבר **בשם** העם, לא במקום העם.

ג) שש הברכות עם חתימותיהן

ברכה ראשונה – משה ואבותינו על ים סוף

דברי הרמב"ם: "בראשונה: 'מי שענה את משה ואבותיכם על ים סוף, הוא יענה אתכם... ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות.'"

חידושים:

1. **"זוכר הנשכחות"** מקביל לזכרונות. זה מתאים לסדר הכללי של זכרונות-שופרות. אבל לפי שיטת הרמב"ם (שבה זכרונות/שופרות כבר נאמרו קודם בברכת גואל ישראל) הקשר בין התוכן לחתימה חלש יותר. לפי הפשט האחר (שמחלקים את התוכן לאורך הברכות) זה הרבה יותר הגיוני.

2. **זכרונות – ענין הזכירה:** אצל משה בים סוף רואים דבר מעניין – משה התחיל להתפלל, והקב"ה אמר "מה תצעק אלי" – אתה כבר נושע, כבר הבטחת. זה מתאים ל**זכרונות:** זכרונות פירושם שלא צריך תפילה חדשה, אלא מזכירים שהקב"ה כבר הבטיח, עדיין מחזיקים בתפילה הראשונה.

ברכה שנייה – יהושע בגלגל

דברי הרמב"ם: "בשנייה: 'מי שענה את יהושע בגלגל, הוא יענה אתכם... ברוך אתה ה' שומע תרועה.'"

חידושים:

1. **"שומע תרועה"** מקביל לשופרות.

2. **"בגלגל" – לא דווקא יריחו:** הפשט הפשוט הוא מעשה חומות יריחו (יהושע פרק ו'), שבה תקעו בשופר – שמתאים היטב ל"שומע תרועה". אבל חידוש ש"גלגל" אינו דווקא יריחו – גלגל היה המחנה של כלל ישראל לאורך כל כיבוש הארץ (עד יהושע פרק י"ד בערך). כל התפילות שיהושע התפלל – גם במלחמה עם העי – היו "בגלגל". כאשר אומרים את המקום (כמו "מצפה" אצל שמואל, "הר הכרמל" אצל אליהו), מתכוונים למחנה/מקום, לא דווקא לגם הספציפי. אם היו מתכוונים דווקא ליריחו, היה צריך לכתוב "ביריחו".

3. **סברא חזקה שזה מדבר על התפילה אצל העי (יהושע פרק ז):** אחרי ש-36 יהודים נפלו בעי, יהושע אמר תפילה נוראה: "אהה אדני אלקים למה העברת העביר את העם הזה... ומה תעשה לשמך הגדול?" – זה היה בגלגל ממש רשמית. הקב"ה ענה עם כל מעשה עכן.

4. **קושייה:** בעי לא כתוב שיהושע ביקש (אלא הוא אמר טענה). **תשובה:** גם אצל אברהם לא כתוב שביקש, ובכל זאת הוא מוזכר.

ברכה שלישית – שמואל במצפה

דברי הרמב"ם: "בשלישית חותם: 'מי שענה את שמואל במצפה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה, ברוך אתה ה' שומע צעקה.'"

פשוט: במצפה הייתה מלחמה בין ישראל ופלשתים, שמואל התפלל, והקב"ה עזר.

חידוש: "ביום הזה" אינו אומר שהישועה תבוא היום, אלא שהקב"ה **ישמע** את הצעקה שצועקים עכשיו – "וישמע קול צעקתכם ביום הזה". כמו שעשה בימים ההם, כן יעשה ביום הזה.

ברכה רביעית – אליהו בהר הכרמל

הלכה ה – כסדר הזה עושין בכל מקום / סדר בית המקדש

(א) "בכל מקום"

דברי הרמב"ם: "כסדר הזה עושין בכל מקום."

חידוש: "בכל מקום" פירושו **בכל ארץ ישראל מלבד ירושלים/בית המקדש**. הרמב"ם אמר קודם שתענית הגשמים המלאה (עם כל החומרות) היא רק בארץ ישראל. בחוץ לארץ עושים תעניות אבל לא בחומרה זו. נדון האם בחוץ לארץ עושים בכלל תענית גשמים – אף אחד לא שמע שעושים כך.

(ב) סדר בית המקדש – שלושה חילוקים עיקריים

דברי הרמב"ם: "כשם שמתפללין על הסדר הזה בירושלים" – בירושלים הלכו להר הבית, כנגד שער המזרח, ומתפלל כסדר הזה.

פשוט: הלכו להר הבית עם הפנים למזרח (כנגד בית קדשי הקדשים).

חידושים – שלושה חילוקים עיקריים בין בכל מקום ובית המקדש:

(1) תקיעות באמצע: בכל ארץ ישראל (מלבד ירושלים) תוקעים בשופר רק אחרי התפילה. בבית המקדש התקיעות היו חלק מהתפילה באמצע. חזן הכנסת אומר "תקעו" ועושים תקיעה ותרועה באמצע.

(2) עניית אמן לעומת ברוך שם: בבית המקדש לא אומרים אמן, אלא "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". גם לא אומרים "ברוך אתה ה'" אלא "ברוך אתה ה' אלקינו אלקי ישראל מן העולם ועד העולם" – נוסח ארוך יותר.

(3) שוב "מי שענה": אחרי התקיעה אומרים שוב "מי שענה" – מה שלא עושים במקומות אחרים.

(ג) סדר התקיעות בבית המקדש – פרטים

דברי הרמב"ם: "ומשגית שליח צבור לומר מי שענה את אברהם..." – שליח הציבור מסיים ב"ברוך אתה ה' אלקינו אלקי ישראל מן העולם ועד העולם, ברוך אתה ה' גואל ישראל", והעם עונה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". אחר כך תוקעים, וחזן הכנסת אומר "תקעו כהנים תקעו", ושליח הציבור אומר "מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה יענה אתכם...", ואחר כך תוקעין הכהנים.

חידושים:

1. חילוק בין בית המקדש ובכל מקום: בכל מקום אומרים "מי שענה" כחלק מהברכה עצמה. אבל בבית המקדש עושים אחרת – עושים תחילה חתימה עם "ברוך אתה ה' גואל ישראל", והעם עונה "ברוך שם כבוד מלכותו", ואחר כך בא "מי שענה" כתפילה נפרדת בעת שמתכוונים לתקיעות. כלומר, "מי שענה" מוצא מהברכה ונעשה תחינה נפרדת.

2. סדר התקיעות – תוקעין ומריעין: הרמב"ם אומר ש"באחת אומר תוקעין ובאחת אומר מריעין" – בברכה אחת מתחילים בתקיעה (תקיעה תרועה תקיעה), ובאחרת מתחילים בתרועה (תרועה תקיעה תרועה). "נמצאו הכהנים פעם תוקעין ומריעין ותוקעין, ופעם מריעין ותוקעין ומריעין, שבע פעמים." זה מעניין, כי הרי אנו יודעים שכל תרועה צריכה תקיעה לפנייה ולאחריה – אבל כאן נראה שמחליפים את הסדר. בראש השנה אין סדר כזה של החלפה, אבל בתענית כן.

3. "ואין עושין סדר זה אלא בהר הבית בלבד" – הסדר המיוחד של תקיעות עם חצוצרות ושופר ביחד, עם ההחלפה של תוקעין/מריעין, הוא רק בהר הבית.

4. לשון "אבותינו" לעומת "אבותיכם": ב"מי שענה את משה ואבותינו על ים סוף" כתוב "אבותינו", אבל קודם כתוב "יענה אתכם". הרמב"ם לא דקדק בהבדל בין "אבותינו" ל"אבותיכם".

הלכה ו (בערך) – הליכה לבית הקברות אחרי התפילה

דברי הרמב"ם: "וסדר תעניות אלו בכל מקום שגזרין אותם שם, אחר שמתפללין יוצאין כל העם לבית הקברות ובוכין ומתפללין שם" – כי

"כלומר הרי אתם מתים כאלו אם לא תשובו מדרכיכם".

פשוט: אחרי התפילה הולכים לבית הקברות, בוכים ומתפללים שם. טעם הרמב"ם הוא להפחיד את העם – שאם לא עושים תשובה, גם הם ימותו כמו המתים השוכבים שם.

חידושים והסברות:

1. **חידוש גדול מטעמו של הרמב"ם עצמו:** בגמרא תענית דף ט"ז יש מחלוקת רבי לוי בר חמא ורבי חנינא מדוע הולכים לבית הקברות. **טעם אחד:** "הרי אנו חשובים לפניך כמתים" – משפילים את עצמם לפני הק

ב"ה, מראים שאנו נמוכים כמו מתים. **טעם שני:** "כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים" – שהמתים יבקשו רחמים עלינו. **הנפקא מינה** בין שתי השיטות היא האם אפשר ללכת לקברי גויים – אם זה כדי שיבקשו רחמים, צריך ללכת לקברי יהודים; אם זה חשובים כמתים, אפשר ללכת אפילו לקברי גויים. יש גם דעה שלישית שצריך דווקא ללכת לקברי גויים, כי מתים יהודים הם "במיתתן קרויין חיים" ולא מתאים לומר "חשובים כמתים" אצלם.

2. **הרמב"ם לא פוסק אף אחד מלשונות הגמרא!** הוא לא אומר "חשובים כמתים" (זה היה כלפי מעלה – מראים לקב"ה שאנו נמוכים), והוא לא אומר "שיבקשו מתים רחמים". במקום זה הרמב"ם אומר טעם משלו: **"הרי אתם מתים כאלו אם לא תשובו מדרכיכם"** – זה דבר מוסר לאנשים החיים עצמם, להזכיר להם שגם הם ימותו. זה לא כלפי מעלה (לא להראות לקב"ה משהו), אלא כלפי עצמם – מפחידים את עצמם לתשובה.

3. **זה מתאים באופן עקבי (קונסיסטנטי) לדרך שהרמב"ם לומד לאורך כל הדרך** – שכל מעשי התענית אינם כדי "לשכנע" או "להשפיע" על הקב"ה, אלא כדי להביא את האדם עצמו לתשובה. הרמב"ם הופך את פשוט כל הדברים – במקום שזה כלפי מעלה (משפילים את עצמנו לפני הקב"ה), הוא אומר שזה כלפי האדם עצמו (מזכירים לעצמנו שאנו הולכים למות).

4. **ירושלמי כמקור:** הוצע שהרמב"ם נסמך על הירושלמי שמביא רק טעם אחד. אבל הרמב"ם לא פוסק אפילו את אותו טעם בדיוק – הוא "מפרר" (שובר) את הטעם ובונה עליו טוויסט משלו.

5. **נקודה מעשית:** באותם זמנים בארץ ישראל, כשלא היה גשם, אנשים באמת ראו את המוות לנגד עיניהם – זה לא היה "רחוק" כמו היום. לכן ההליכה לבית הקברות הייתה תזכורת חזקה.

6. **[דיגריסיה: שולחן ערוך ומנהג ערב ראש השנה]** בשולחן ערוך כתוב שערב ראש השנה היה המנהג ללכת לבית הקברות. בפוסקים כתוב גם שאפשר ללכת לבית קברות גויי, כי זה ענין של הזכירה לעצמנו. אבל יכולה להיות בעיה של טומאת ארץ העמים שבה גויים קברו.

תפילת נעילה בתעניות

דברי הרמב"ם: "בכל תענית מתענין על הצרות שגזרין על הצבור מתפללין תפלת נעילה בכל מקום" – "כלומר נעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה".

פשוט: בכל תענית ציבור שגזרין על צרות, מתפללים גם תפילת נעילה – תפילה נוספת מלבד שחרית, מוסף, ומנחה. זה כשהשמש שוקעת.

חידושים והסברות:

1. **שערי שמים לעומת שערי בית המקדש:** בגמרא יש שני פשטים מה "נעילה" פירושה – שערי שמים או שערי בית המקדש. הרמב"ם פוסק **שערי שמים**, אבל הוא מפרש שזה פירושו כשהשמש שוקעת – "נעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה".

2. **מדוע לא עושים זאת היום?** היום אף פעם לא עושים נעילה בתעניות (רק ביום כיפור). התירוץ פשוט: **אנחנו לא גוזרים היום תענית ציבור** במובן המלא. אבל כן – כשיש עת צרה – היינו צריכים להתפלל ארבע תפילות ביום.

הגשם נכנס יותר בקלות, צריך יותר כדי שיוכל לצמוח).

חידוש: זה המשך ממה שלמדנו קודם – שאם לפני חצות כבר יורד גשם, מבטלים את התענית. אבל כאן הרמב"ם נותן את השיעור כמה גשם צריך לרדת כדי שנוכל לומר שנעזרנו. זה לא דווקא באותו יום – זה יכול להיות גם מאוחר יותר.

בזה סיימנו את פרק ד' בהלכות תעניות.

שיעור גשם שצריך כדי לבטל את התענית

דברי הרמב"ם: "עד שירדו בעומק קרקע חריבה טפח" – באדמה יבשה הגשם צריך להיכנס טפח. "ובעבודה... עד שירדו בעומק הלחה שלשה טפחים" – באדמה מעובדת (לחה) צריך להיכנס שלושה טפחים.

פשוט: השיעור מתי אפשר לומר שהגשם עזר הוא: באדמה יבשה, קשה – טפח עומק; באדמה כבר מעובדת, רכה – שלושה טפחים עומק (כי שם

תמלול מלא

רמב"ם הלכות תעניות פרק ד' – סדר התפילה בשבע תעניות אחרונות

הקדמה: סדר התעניות של עצירת גשמים

דובר 1: שלום, יהודים יקרים. אנחנו לומדים את הרמב"ם הקדוש הלכות תעניות, פרק ד'.

אז, פרק קודם, פרק ג', למדנו צרות שונות שעליהן מתענים, ופרק ד' חישבנו את העיקר, את מה שיש עליו סדר תעניות שלם.

דובר 2: במילים אחרות, פרק ב' אתה מתכוון.

דובר 1: פרק ב' למדנו צרות שונות, ופרק ג' למדנו ספציפית על עצירת גשמים, שעל זה יש יותר, סדר של תעניות. וזה במסכת תענית הוא בעיקר על עצירת גשמים.

ושם עמד בדיוק מתי, אם מתי היה צריך להתחיל לרדת גשם חודש חשוון, מתחילים על קצת מהחשובים, רק תלמידי החכמים מתענים. אחר כך מביאים את זה לכל העם, ומתענים שלושה תעניות, ואחר כך עוד שלושה תעניות. אבל כשזה כבר נכנס עומק לתוך החורף ועדיין לא ירד גשם, יש סדר של שבעה תעניות. ובשבעה תעניות זה כבר ממש סדר עם סדר התפילות, עם כל ברשות הרבים, זה סדר שלם, וזה מה שהפרק הולך לדבר. איך עובד מעמד תפילה ציבורי? זה נעשה כמו ימים נוראים, תפילה מיוחדת, וכן הלאה.

וזה מה שאנחנו לומדים, שבע תעניות אחרונות.

דובר 2: אני חושב שהוספת אחד, נכון? יש שלושה תעניות שתלמידי החכמים מתענים, אחר כך...

דובר 1: אה, אתה צודק. יש שלושה תעניות עם ציבור, אחר כך עוד שלושה, ואחר כך כבר יש שבעה. אז זה הסדר. בואו נלמד את סדר התפילה של תעניות.

דובר 2: זה סך הכל שלושה עשר תעניות?

דובר 1: כן, כמו שלמדנו, סך הכל שלושה עשר. בסדר.

הלכה א: סדר התפילה בשבע תעניות אחרונות

דובר 1: בכל יום ויום משבע תעניות האחרונות של מטר, כל יום מהשבעה – כי אחר כך כבר לא מתענים, רק תלמידי החכמים, חוזרים לתלמידי החכמים – אז השבעה האחרונות שעושים את העולם מתענה, מתפללים על סדר זה. יש סדר תפילה מיוחד שהרמב"ם הולך כאן לומר.

אז כך, בדרך כלל מתפללים בבית המדרש, אבל עכשיו יש חידוש גדול שעושים את זה יותר כמו... אני יודע... מחאה. יוצאים לרחוב וצועקים את הצער ברבים. "ויצא ברחוב העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה". יש משהו של ללכת לרחוב ולצעוק.

מוציאים את התיבה עם ספר התורה

בואו נראה, עושים כך, יוצאים לרחוב ולוקחים את התיבה שעליה מניחים את ספר התורה.

דובר 2: אני חושב שזה מה שאנחנו קוראים הבימה, כן?

דובר 1: כי בהלכות תפילה היה לנו שיש ארון, שבו מונח בדרך כלל ספר התורה, והתיבה שממנה מוציאים אותו כשרוצים להתפלל או לקרוא.

דובר 2: אני שומע. לוקחים את התיבה ומניחים על הבימה. "יורד לפני התיבה", זה אומר, שם התפללו מול ה....

דובר 1: אה, שם עמד שליח הציבור. בתפילה הוא התפלל, ובקריאה הניחו שם את ספר התורה, אני מניח.

דיון: מהי ה"תיבה"?

דובר 2: איך למדנו בעצם בהלכות... ספר אהבה, הלכות תפילה, נכון? אני לא זוכר ברגע זה. איך עושים בית כנסת, נכון? היה דבר כזה, בונים בית כנסת, ושם היה כתוב שיש תיבה.

דובר 1: תפילת הציבור, נכון? יש סדר תפילת הציבור, אחד אחרי השני?

דובר 2: כאן, פרק י"א. היה כתוב מה? שיש היכל, שנקרא ארון הקודש, ושם מניחים את ספר התורה. והיה כתוב "מעמידים בימה בבית הכנסת", אבל הבימה היא לא התיבה. ו"כשמעמידים התיבה שיש בו ספר תורה, מעמידים אותה באמצע". לא ברור ברמב"ם מתי מניחים אותה בתיבה. זה אומר, התיבה הייתה בדרך כלל בהיכל, והוציאו אותה מההיכל.

יכול להיות שזה הגיוני, התיבה היא משהו כמו נגיד ספר התורה הספרדי שיש לו קופסה כזו. זו הקופסה. אז בדרך כלל מונחת התיבה בהיכל, בארון. תיבה היא לא הבימה, בימה זה הבימה. תיבה היא קופסה שבה מונחת התורה. לגבי זה אני רואה שזה הגיוני כמו ספר התורה הספרדי, שזה עצמו תיבה. בתיבה מונח הספר. לא כל כך הגיוני.

מסיבה כלשהי נראה שהתיבה היא, שם הניחו את התורה, ונראה אולי לתפילה, תמיד היו מניחים אותה שם. לא ברור לי. התיבה הניחו בארון, וכשהיו צריכים לקרוא הוציאו אותה והניחו על הבימה.

דובר 1: ההיכל, קוראים כאן היכל, כן. מה שאנחנו קוראים ארון קודש.

דובר 2: לא ברור לי עדיין. בכל מקרה, בטוח יש שהתיבה היא דבר כזה שבו מונחת התורה. זו לא תיבה ריקה, לא סתם בימה. על הבימה עולים לקרוא את התורה, אבל התיבה היא מקום כזה ששם מתפללים, היו מתפללים לפני התיבה. עדיין לא ברור לי.

יכול להיות שזה אומר כן הבימה. הבימה מונחת על ה... מה שאנחנו קוראים הבימה, הקופסה שעליה מניחים את ספר התורה, שזה על הבימה, שזה הבמה. כן, כל בתי כנסת גדולים יש להם במה, ועל הבמה יש בימה. הבימה היא התיבה. צריך לקחת... לוקחים אותה עם תורה. כתוב "ועל גבי ספר תורה", מביאים עם התורה. כנראה הסדר שמתפללים תמיד עם תורה. נראה שהתורה, זה מביא את הקדושה כמו מבית המדרש. אני לא יודע בדיוק.

דובר 1: אה, לא קוראים, אה?

דובר 2: לא ברור. אני רואה בעצם שיש מחלוקת, והמפרשים לא ברורים לגבי זה. למה מוציאים ספר תורה?

דובר 1: לא, מה זה גם ענין של... למה מביאים את התורה?

דובר 2: אני מבין שמביאים אותה עם חובה של עירה, שזה צער. לא קוראים את התורה, לא קוראים.

דובר 1: קוראים כן, בכל תענית קוראים.

הרמב"ם אבל דווקא לא הביא את ההסבר, והוא הביא דבר אחר, שזה **להרגיל את הבכיה**. במילים אחרות, הרמב"ם הבין, כשאומרים ש"עמו אנכי בצרה", מתכוונים לומר שאנשים צריכים לדמיין איזו צרה גדולה זו, שאפילו כביכול השכינה בצרה, וזה צריך לזעזע את הציבור.

וזה בא מהגמרא, כמו שהוא מביא רבי זירא אומר במסכת תענית, שכשהיה רואה איך מניחים אפר מקלה על ספר התורה, היה נרעד, **"מזדעזע לי כל גופאי"**. זה אומר, כי זה דבר נורא כזה. התורה היא הדבר הכי חשוב, הדבר הכי קדוש, ומניחים עליה אפר, זה גרם לרעוד לאנשים.

לקח הרמב"ם את זה ואמר שהטעם הוא לא מה שכתוב בגמרא "בכל צרתם לו צר", או שהוא לומד את זה פנימה, הטעם הוא בעצם להרגיל את הבכיה, לזעזע את העולם.

דיון: למה אפר הוא סמל של בזיון?

דובר 1: אבל למה אפר בכלל סמל כלשהו של צער?

דובר 2: יכול להיות ש... לא צער, זה בזיון. יכול להיות שאנשים עניים, עובדים קשים, מושחרים, עובדים במכרות פחם, עובדים ליד התנורים. כן, אפר הוא פחיתות כבוד.

זה גם מעניין, "על גבי התיבה ועל גבי ספר תורה" אומר חיצוני. זה אומר, כי ספר התורה מונח בתיבה. צריך לפתוח את התיבה וגם להניח על ספר התורה. כך זה נראה. אבל אולי כשמוציאים את התורה עושים את זה? כן, כך זה נראה.

מניחים אפר על ראש הנשיא ואב בית דין

"ואחד מן העם נוטל מן האפר ונותן בראש הנשיא ובראש אב בית דין". זה אומר, **"אחד מן העם"** אומר שמכיוון שאין בזה ענין של כבוד, יכול לקחת אדם פשוט עני. **"ונוטל ונותן בראש הנשיא ובראש אב בית דין במקום הנחת תפילין"**.

דובר 1: אפר תחת פאר?

דובר 2: כן, הגמרא אומרת כך. יש לשון הפסוק בישעיה, **"לשום לאבלי ציון לתת להם פאר"**.

סדר התענית ברחוב: אפר, דברי כבושין, ושליח ציבור

הלכה א: אפר על התיבה, ספר תורה, ועל ראשי העם

הסימבוליזם של אפר

הטעם הוא בעצם להרגיל את הבכיה, לזעזע את העולם. אבל למה אפר בכלל סמל כלשהו של צער? לא צער, זה בזיון. יכול להיות שאנשים עניים, עובדים קשים, מושחרים, עובדים במכרות פחם, עובדים ליד התנורים. כן, אפר הוא פחיתות כבוד.

זה גם מעניין, **"על גבי התיבה ועל גבי ספר תורה"** אומר חיצוני. זה אומר, כי ספר התורה מונח בתיבה, צריך לפתוח את התיבה וגם להניח על ספר התורה. כך זה נראה. או אולי כשמוציאים את התורה עושים את זה? כך זה נראה.

אחד מן העם מניח אפר על הנשיא

"ואחד מן העם נוטל מן האפר ונותן בראש הנשיא ובראש אב בית דין". זה אומר, **"אחד מן העם"** אומר שמכיוון שאין בזה ענין של כבוד, יכול לקחת אדם פשוט עני. **"ונוטל ונותן בראש הנשיא ובראש אב בית דין במקום הנחת תפילין"**. למה? אפר תחת פאר? כן, הגמרא אומרת כך. אה, יש לשון הפסוק בישעיה, **"לתת להם פאר תחת אפר"**. להיפך, שם זו לשון נחמה, יהיה פאר תחת אפר. כאן עושים להיפך, מניחים אפר במקום הנחת תפילין.

כדי שיתביישו – הבושה של הנשיא

"כדי שיתביישו כל מי ויושביו". כל העולם או הנשיא ואב בית דין? לא, הנשיא צריך קודם להתבייש ולעשות תשובה. למה? כי הנשיא כבר עשה הרבה תעניות, הוא כבר התוודה על חטא, הוא כבר התבייש. אבל הגמרא אומרת שברור, הוא לא עושה את זה בעצמו. זו בושה גדולה יותר שאחר

דובר 2: הוא לא מונה כאן מסדר קריאה מיוחד. כי כאן הוא לא מדבר על הקריאה. הקריאה הוא כבר אמר קודם שקוראים... עוד ספרי תורה, עוד קודם הוא אמר שקוראים ברכות וקללות רבע מהיום. זוכר? למדנו שקוראים. זה שקוראים, זה דבר שעומד בפרק. הפרק עומד רק על הסדר כמו שמונה עשרה, הסדר המיוחד, כן.

היו מוציאים, אז צריך לקחת את התורה לקרוא, והתורה מונחת בתיבה. אולי בקריאה מניחים אותה על התיבה או על בימה, שני דברים שונים. אבל מביאים את התורה עם הקופסה. זה אומר, עושים קצת בית מדרש ברחוב. זה אומר, מסדרים שם, מושיבים את הרב ומושיבים ליד ספר התורה. כך זה נראה.

למה מוציאים את ספר התורה?

והגמרא אומרת על זה טעמים שונים. זה אומר, נראה בעיקר, זה רמז של... הגמרא אומרת לשון אחת היא **"כלי צנועה היה לנו ונתבזה"**, שלנו התורה שייכת בפנים, אבל אנחנו התבזינו, אנחנו התפזרנו, כי יש לנו צרה כזו, כך עומד בגמרא בתענית.

דובר 1: אוקיי, כן.

דובר 2: אה, תהיתי כאן לגבי זה. כן, מה אומרים עוד?

מתכסים בשקים

דובר 1: וכל העם... וכל העם מתקבצים, העולם מתאסף ברחובה של עיר, ומתכסים בשקים, ומתכסים בשק.

דובר 2: אני חושב ששני הדברים עומדים במגילה, כן, "ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה", וגם כתוב שם, כן, "שק ואפר יוצע לרבים". כן, שק ואפר, כן.

דיון: מהו הענין של שקים?

והבא הוא אפר, אומרים, כן. הגמרא אומרת ששק הוא דבר כזה של בהמה, אולי בהמות היו הולכות עם זה אם היה קר, אני לא יודע, ו"לומר הרי אנו חשובים כבהמה", כך עומד בתענית. זה נושא של, הם דיברו על זה האם זו בושה.

חשבת, האם שקים, האם מניחים אותם על הבשר ישירות, כמו שמניחים אותם כתחתונים שיהיה, שיכאב, האם זה סיגוף? או שזו בושה? נראה שזו יותר בושה מאשר סיגוף. כי בושה היא כבוד, אדם הולך, כן, לבושי כבוד, מכובד, וממילא כשלושים בגד מגונה כזה, זה... משפילים את עצמם. כן. אחר כך עושים כך.

יכול להיות שגם כשקורעים את הבגדים, כשעושים קריעה, אין בגדים, לובשים שק, לובשים משהו שמוציאים, משהו להתכסות.

דובר 1: כן, כאן לא כתוב שקורעים קריעה.

דובר 2: אני אומר, יכול להיות ששקים כבר קשור לאבלות בדרך זו, אני לא יודע.

אוקיי, הלאה.

מניחים אפר מקלה על התיבה ועל ספר התורה

מה עוד עושים? לוקחים **אפר מקלה**, לוקחים אפר מהתנור, **על גבי התיבה**, מניחים על התיבה **ועל ספר התורה** מניחים אפר שחור. למה? כי זה שובר, **כדי להרגיל את הבכיה ולהכניע לבם**.

זה אומר, הגמרא אומרת בזה טעם, שממילא אחר כך נלמד את החלק הבא שמניחים אפר מקלה על ראש האנשים, זו דרך של השפלה, זה חלק מסדר התענית שמשפילים את עצמם. אבל מה ספר התורה אשמה? אומרת הגמרא על זה, **"עמו אנכי בצרה"**. הגמרא אומרת שספר התורה גם בצער. ספר התורה מראה השראת השכינה אצל היהודים. זה אצלנו במדרשים שהתורה היא רק תורה. הקב"ה גם בצער. על תורה מתכוונים כאן לקב"ה, לשכינה. הקב"ה גם בצער.

הטעם המיוחד של הרמב"ם: להרגיל את הבכיה

האלקים את שקם ואת תעניתם", כשכתוב שהם כבר נושעו, לא כתוב שהקב"ה ראה, והם הביאו את הישועות, לא כתוב **"וירא האלקים את שקם ואת תעניתם"**. כי לפני כן כתוב שהם לבשו, כולם צמו, אפילו הילדים, וכתוב שם בשקים גם כן? כן, הם לבשו שקים. אבל לא זה גרם שהקב"ה יסתכל עליהם, **"אלא וירא האלקים את מעשיהם"**. הקב"ה ראה את מעשיהם.

חידוש: שק ותענית יכול לעורר מעשים

אבל מדויק מאוד שמביאים את אנשי נינוה, כי רואים שהשקים, התענית, יכולים לעורר מעשים. זה לא או או, הרמב"ם היה לו שק ותענית. זה הולך כך, אתם הרי כולנו לבשנו שק ותענית, אבל הנקודה, המטרה הסופית היא לא השק והתענית, אלא המעשים שזה יעורר. **"וירא האלקים את מעשיהם"**.

פסוק מיואל: וקרעו לבבכם

"ובקבלה יאמר", וגם ב... מעניין, הוא אומר כאן על קבלה יומא, ויונה הוא גם קבלה, כן? הוא אומר גם דברי כתובים. כן, רש"י בתענית, זה לא רש"י, אלא מישוהו אחר, הוא כבר שאל את הקושיה, והוא אומר איזה תירוץ שזה לא ברור מה... אוקיי, ועוד פסוקים, יומא אומר את זה גם מאוד ברור הפסוק. כי אני אגיד לכם, כי קודם הוא אומר מעשה, כל אחד יודע את המעשה, מעשה של נינוה, של יונה. וכתוב גם, הנביא אומר... כן. **"ובקבלה יאמר וקרעו לבבכם ואל בגדיכם"**, קרעו את לבבכם, לא את בגדיכם. הם אמנם קרעו את בגדיהם, אבל זו לא הנקודה שאתה אמרת.

החכם מוסיף

וכאן מוסיף הרמב"ם חידוש מעניין. אתה אמרת קודם שזה למי שאינו זקן וחכם, עכשיו אומר הרמב"ם למי שכן חכם. **ומוסיף**, הדרשן מוסיף **בענינות אלו**, מוסיף בענינים, בדברי כיבושין, **כפי כחו**. אומר עוד דברים כאלה שמראים לעולם שהעיקר הוא התשובה ומעשים טובים, **עד שיכניע לבם** עד שבדרשותיו הוא מכניע את לבם, **וישובו תשובה גמורה**.

מה זה "תשובה גמורה"?

מה זה המילה גמורה? הרהורי תשובה. הרי היה להם כבר כל הזמן. אבל תשובה גמורה, כן, תשובה גמורה פירושה... **"עד שיעיד עליו יודע תעלומות"** כתוב שם הלשון גמורה. נאמר, בהלכות תשובה פרק ב' כתוב **"איזו היא תשובה גמורה? זו שבאה לידו דבר שעבר בו ובאותו פרק"**, הוא לא עושה את זה. תשובה גמורה פירושה שיפסיק לחטוא, זה אומר לסיים, לא תשובה של להרגיש רע. תשובה גמורה פירושה שמפסיקים לעשות מה שעשו עד עכשיו.

דיגרסיה: למה ברשות הרבים?

אני חושב פשוט, אולי יותר מילתא דבדיחותא פשוט, שבגלל זה יוצאים לרשות הרבים, כי אפשר מיד לעשות את ה... כן, שום דבר. הקב"ה אין לו בדיחות. זה שוב בא לידו, הוא מסתובב כאן בין אנשים, בין גויים, בין... כן. טוב מאוד.

מוסר בא לפני תפילה

אומר הרמב"ם, **"ואחר שגומר זה"**. כאן רואים שמתי צריך לומר מוסר? לפני תפילה. לפני שהרבנים אומרים דרשות לפני תקיעת שופר. כן. **"ואחר שגומר זה דברי כיבושין"**, אחרי שהוא מסיים את דברי הכיבושין, **"עומדים בתפלה"** כל אחד עומד להתפלל.

גם, זה דבר יפה שהצדיק, החזן, מתחיל **"אחינו"**. מוסר צריך לומר לאחים, לא לשקצים. כן, אחר כך מה עושים?

הלכה ג: שליח ציבור הראוי להתפלל

מעמידין שליח ציבור

"ואחר שגומר זה", אחרי שהחכם או איש הצורה אמר את דברי הכיבושין, **"עומדים בתפלה"**, עומדים להתפלל שמונה עשרה, כן, תפילה, **"ומעמידים שליח ציבור הראוי להתפלל בתעניות אלו"**. מעמידים שליח ציבור שראוי.

עושה את זה. מי שמתבייש מעצמו, זה אומר היהודים הפשוטים יכולים לקחת אפר בעצמם, זו לא בושה כזו. אבל הנשיא צריך דווקא שאחר יעשה את זה, כדי שתהיה בושה גדולה יותר. **"וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו"**. היהודים הפשוטים מניחים בעצמם.

שני טעמים: בושה וזכות אבות

וכאן יש פירוש אחר, **"לפי שיזכור לנו אפרו של יצחק"**. כן, בגמרא כתוב הפירוש האחר, **"שנחשב כאפר"**. והרמב"ם מביא את הפירוש הראשון, יותר הבושה, הבכיה, השבירה. זה אומר, חשבת שזה כבוד שהנשיא מקבל הנחת אפר מיוחדת? לא, זה בזיון, רוצים לבייש אותו יותר.

דיגרסיה: ראש השנה ועקידת יצחק

האם היום אצלנו ראש השנה, שהוא יום טוב, יום טוב שמח, אי אפשר להניח אפר, קוראים את פרשת העקידה, כדי שיזכור לנו יצחק. ראש השנה הוא לא תענית, זה דבר אחר. כן.

הלכה ב: זקן וחכם ודברי כבושין

מעמידין זקן וחכם

אחר כך עושים כך, **ואחר כך מעמידין ביניהם**, אחר כך מעמידים, והן **יושבין**, כי כל העולם יושב, מעמידים את תלמידי החכמים, **זקן וחכם**. חכם, והן **יושבין** בא כמו מוקפים. בזמן שהם יושבים, כל העולם יושב, ומעמידים את הזקן וחכם. מה הוא יאמר, הוא כבר יאמר מה הזקן וחכם עושה, אבל באמצע הוא מפסיק.

סדר העדיפות: חכם, זקן, אדם של צורה

מה קורה אם אין זקן וחכם? יש או זקנים או חכמים, **מעמידין חכם**. חכם חשוב יותר. **לא שם לא זקן ולא חכם**, אין לא זקן ולא חכם. סתם צריך לומר כאן, אם אין חכם, מעמידים זקן. ואם אין לא זקן ואין חכם, **מעמידין אדם של צורה**. מעמידים אדם של צורה.

מה זה "אדם של צורה"?

הוא מציין שביסודי התורה אומר הרמב"ם, **והדעת היתירה המצויה בנפשו של אדם היא צורת האדם השלם בדעתו**. אני לא יודע אם הוא מתכוון לזה. טעות. כאן מתכוון בדיוק להיפך, אותו אדם שיש לו זקן יפה. הוא נראה החשוב ביותר בעין. אדם של צורה, אומר שיש לו צורת פנים, יש לו זקן יפה, אני יודע. מי שנראה חשוב, כן.

איך? למה? כי כל הרעיון הוא שאדם חשוב, אולי אותו ישמעו? או אולי, אתה מבין מה זה אדם של צורה? נראה כי חסר, אנשים לא שומעים מוסר מסתם אדם.

דברי כבושין

ואומר לפניהם דברי כבושין. הוא אומר לפניהם דברי מוסר. דברי כבושין למדנו שכבוש אומר לכבוש, מילים שכובשות אדם, שכובש את לבו של אדם, כובש את הלב.

ואני חושב שכי הרבה פעמים מעמידים מי שאינו זקן וחכם, החכמים נותנים לו את המילים לומר. אם יאמר זקן וחכם, הוא יכול בעצמו. **והוא אומר לפניהם, והוא מתייחס לאדם של צורה**. לאדם של צורה אומרים לו חז"ל, חז"ל אומרים לו מתחת, הם נותנים לו כאן דרשה קטנה.

תוכן הדרשה: לא שק ותענית גורמים

תרגום לעברית

אה, אפשר הדרשה הזו חשובה מאוד, כי הרי אנחנו לומדים, הדרשה היא המקור לכל הרעיון של הרמב"ם שהעיקר הוא תמיד תשובה ותפילה וכן הלאה. מהי הדרשה? זו משנה, כל הדרשה היא מהמשנה.

אומר כך, הוא אומר כך, **"אחינו"**, הוא מדבר לאחיו היהודים, הוא אומר כך, **"אחינו, לא שק ותענית גורמים"**, לא השק והתענית גורמים את הישועה. רוצים כאן גשמים, לא זה יביא את הגשמים. **"אלא"**, מה כן יביא גשמים? **"תשובה ומעשים טובים, שכן מצינו באנשי נינוה"**, כך מוצאים אנו את המעשה של נינוה, המעשה של יונה, **"שלא נאמר בהם וירא"**

אז, רואים כאן מאוד חשוב, וגם מי שלומד אבודרהם יודע שכל נוסחאות התפילה בנויים על לשונות של פסוקים. אז, רואים כאן דבר חשוב, שתפילה, בוודאי יהודי יכול להתפלל בשפה שלו, כמו שרבי נחמן מברסלב אמר, והקב"ה אוהב כל דבר. אבל יסודות התפילה, תפילה יהודית, בנויה על סוג דברי תורה שאנחנו יודעים, על הפסוקים.

אז מי שרוצה לדעת איך אפשר לעשות תפילות משלו כביכול, התשובה היא ללמוד הרבה תנ"ך, ואז תדע. לכן, בעל התפילה צריך להיות "רגיל לקרוא בתורה". הוא ידע, הוא יודע. לו היה דורש מורכב, כמו שרבי נחמן אמר, לא צריך את השפה שלו. אז מי ששפתו היא תורה נביאים וכתובים, כל דבר שהוא רוצה לבטא יש לו איזה לשון הפסוק, אז הרי שפתו מורכבת מתורה. זו השפה היהודית.

דיגרסיה: רבי נחמן מברסלב – מתורות תפילות

ואפילו רבי נחמן, אותו רבי נחמן שאמר שאפשר לדבר בשפה שלו, גם הוא ידע את זה, והוא אמר שצריך לעשות מתורות תפילות. כי השפה שלו הייתה תורות. לא רק מתורות של ליקוטי מוהר"ן, מחומש צריך גם לעשות תפילות. ומי עשה את זה? אנשי כנסת הגדולה. אני מתכוון, זה באמת הדבר. כן.

דיגרסיה: רבי מאיר מפרמישלאן – "כך כתוב בתורה"

כן, אפשר לומר שזו הייתה העבודה של ר' מאיר מפרמישלאן. יש הרבה דברי תורה על זה, אבל זה אמיתי, כמו שהוא אמר "אבא, כך כתוב בתורה". מתפללים לקב"ה, אתה בעצמך אמרת בתורה. רואים שזה הרבה הדבר.

המשך: תנאי השליח ציבור – "מטופל ואין לו"

דובר 1:

והאדם צריך גם להיות כך, מלבד שהוא צריך להיות בעל תפילה טוב והוא צריך לדעת ללמוד ולהתפלל, הוא צריך גם להיות יהודי שיש לו לב נשבר. הולכים למנות דברים שונים שעושים אותו לב נשבר.

מטופל, הוא צריך להיות מטופל. בגרסה אחרת, כאן כתוב מטופל. מטופל, הוא צריך להתעסק עם ילדים. ואין לו, קשה לו, אין לו מספיק לתת לילדים. אין לו כסף, אין לו מה שלא יהיה. אנרגיה נוספת, צריך להיות מטופל, צריך להיות הרבה אנרגיה. לא תמיד יש... אז, זה לב שבור.

מעניין, כי מי שלא מטפל בילדיו לא אכפת לו שאין לו. מטפל פירושו הוא...

דובר 2:

לא, לא, מטפל. בגרסה שלו כתוב מטפל.

דובר 1:

אני לא מסכים. זה לא דבר רע. זה פשוט שיש לו ילדים שהוא צריך לקחת מקופות, הוא צריך לשלוח אותם לחדר.

דובר 2:

מה פירוש המילה מטפל?

דובר 1:

פשוט, שיש לו ילדים בבית, לא מי שיש לו... מטפל בבניו, מי שמתעסק עם ילדיו, אין לו מספיק לתת להם. הוא רוצה לתת להם לאכול, אבל אין לו תמיד. אבל תרגום עברי הוא, שיש אדם שיש לו ילדים בבית, יש אדם שאין לו ילדים בבית. הוא גורם שירחמו עליו.

היהודים השבורים הם אלה שיש להם ילדים בבית, הוא צריך לחפש להם חדר, הוא צריך למצוא להם שידוך, הוא צריך למצוא להם עבודה, וכולי. מי שאו הוא צעיר מדי, אין לו עדיין ילדים, או שהוא גביר גדול ש"יש לי משרתים ויש משרתים", זה לא נוגע. או שהוא כבר סבא גדול כבר עבר את זה, הוא לא, הוא לא מרגיש את צער הציבור.

"ומשלח גוים בשדהו" – הוא עובד

"ומשלח גוים בשדהו" – גם, הוא עובד. הוא עובד.

דובר 2:

לא, אבל זה גם מאוד יפה, כי "ואין לו" והוא לא עושה כלום זה פצצה.

אומר הרמב"ם, "ואם היה אותו שעמד בדברי כיבושין ראוי להתפלל", אם האדם שאמר את הדרשה גם ראוי להתפלל, "מתפלל". אני מבין שראוי פירושו מי שהוא בעל תפילה טוב, יש לו קול גבוה, הוא יודע להתפלל יפה. כתוב מפורש, הלכה להתפלל לפני אני יודע איך ראוי. "ואם לאו", יהיה, כי הרי כבר לקחו אותו זקן וחכם, הייתי מניח שכבר יש לו את כל הכישורים. לא, לא, תפילה צריכה להיות יותר לב שבור. לא, לא, לא, תפילה צריכה להיות יותר לב שבור. לא, לא, לא, שני יתפלל. כן.

מורידין לפני התיבה

יש, קוראים לזה מורידין. בבית המדרש קוראים לזה מורידין, כי למדנו שזה קצת יותר נמוך, זה קצת יותר נמוך. כלומר, כי זה לא במה. אולי עושים הפוך מבמה? אולי עושים בור? שיוכלו, כל העולם יוכל לשמוע את זה... זה הרי ברשות הרבים, סתם עושים איזו במה. אוקיי. ימלוו מורידין אחר. לא, מורידין כבר נעשה כזה מורידין לפני התיבה. כן, זו לשון.

כתוב הרמ"א הלאה. מה זה? אתה תרד? רד להתפלל. יש מלשון עולה. עולה עולים לתורה, ולתפילה יורדים. יורד. נו, טוב מאוד. למה? כי לתורה צריך לעלות, צריך לשכוח מהעולם ולעלות לתורה, ובתפילה צריך לרדת לעולם. תפילה היא לא לעולם, אבל זה גם מהכנעה.

הלכה ד: תנאים של השליח ציבור

איש שיהא רגיל בתפילה

יודע מי הראוי? הוא אומר כך, יודע מי ראוי להתפלל בתעניותינו? הוא אומר כך, קודם כל, **איש שיהא רגיל בתפילה**. הדבר הראשון הוא צריך להיות בעל תפילה, כמו המעשה של הרב מבריסק, כן? אני מבין שאחר כך כתוב כל הענינים, אבל אני מבין רגיל בתפילה פירושו... הוא יודע את המילים. הם למדו שכל התכלית של בעל התפילה היא כי האנשים שהם לשון אולי יוכלו להתפלל. הוא לא צריך להיות לשון אולי. זה לא, זה לא דווקא אפילו כאן נוסח, הוא צריך לומר פסוקים שהוא יודע, וכדומה. אז ממילא צריך להיות מתפלל, מי שהוא בקיצור, הוא יודע לשונות תפילה, והוא יודע לשונות. רגיל פירושו יותר. יותר כמו יודע, בקי.

רגיל לקרוא בתורה נביאים וכתובים

ורגיל לקרוא בתורה נביאים וכתובים. יודע פסוקים, כי אנחנו הרי עכשיו נלמד, שמחשבים, עושים זכרונות שופרות מפסוקים. צריך לדעת לשונות תפילות, וגם תורה נביאים וכתובים.

סדר התפילה בתענית: תנאי השליח ציבור והברכות

המשך: תנאי השליח ציבור – "רגיל לקרוא בתורה נביאים וכתובים"

דובר 1:

אז ממילא צריך להיות מתפלל, מי שהוא, בקיצור, הוא רגיל. "רגיל" פירושו יותר כמו "יודע", "בקי". "ורגיל לקרוא בתורה נביאים וכתובים" – הוא יודע פסוקים, כי אנחנו הרי עכשיו נלמד, אומרים שמחשבים, עושים זכרונות שופרות מפסוקים. צריך לדעת גם לשונות של תפילות, וגם תורה נביאים וכתובים. זה דבר חשוב.

צריך להיות... כן, כן, רגע שנייה. אני רוצה רק לתרגם כאן רגע. אני רוצה מאוד חשוב, כי אנחנו רואים כאן, אני רואה שזה יותר דבר כללי. אנחנו יודעים תפילה אחת בשנה שאומרים בה זכרונות שופרות, מביאים הרבה פסוקים. האמת היא הרבה תפילות. ההודו שאומרים כל יום הוא כמעט כל היום. זה בטוח, אבל אפילו בתוך ברכות, אני אומר אפילו בתוך תפילות וברכות, וברכת המזון. למשל אומרים, כאמור "פותח את ידך", או ככתוב "ואכלת ושבעת", וכדומה.

זו אחת מדרכי התפילה היא לקחת פסוק, או שיש ממש פסוקים שהם תפילות, כמו שאתה אומר, פסוקי דזמרה וכו', זה פסוקים שנכתבו להיות תפילות. או אפילו כשאומרים ברכה שיש לה נוסח משלה, או נוסח של חכמים, בא תמיד "כמו שכתוב", או "עשה עמנו", כמו שבסליחות אומרים הרבה, כן, "עשה עמנו כמו שהבטחתנו בתורה", וכדומה.

דובר 1:

מה רע, בעל תשובה? הוא היה צעיר, הוא לא היה טוב, הוא נעשה בעל תשובה.

דובר 2:

לא, אבל אולי זה כבוד לציבור.

דובר 1:

כבוד לציבור? צריך דבר, אדם שיודע, הרבה אנשים, חושבים שזה דבר נורמלי, כשהיה צעיר הוא היה, אתה יודע, נער, ואחר כך הוא היה מבוגר יותר. הוא ימחל לו על כל העבירות, זה כבר נער יפה. שכל היהודים יעשו תשובה ויפסיקו להסתכל על האדם הזה ולומר לעצמם קודם עיר כראשונים. רגע, זה בטוח טוב שיהפכו טובים יותר אחר כך. אבל משהו, מסתכלים על זה כלא... בוודאי זה לכתחילה. אם אין, אין. טוב מאוד.

המשך: תנאי השליח ציבור – מידות ונעימה**דובר 1:**

והוא יהיה שפל ברך. כי ברך פירושו ענו, לא סנוב. ומרוצה לעם, ומי שאהוב על העולם, ויש לו נעימה, יש לו מתיקות, וכולו ערב.

דיון: נעימה וכולו ערב – שני דברים

נעימה וכולו ערב זה לא אותו דבר?

דובר 2:

אני מתכוון ששני דברים, נעימה פירושו הוא יודע את הניגון, וכולו ערב יש לו קול יפה.

דובר 1:

זה שני דברים אחרים, אחד יודע את הניגון, אבל הוא מדבר כך. זה לא נעימה, זה באמת נעימה, אבל לא כולו ערב.

המשך: זקן עם כל המידות – מה העיקר?**דובר 1:****תרגום השיעור לעברית**

אומר הרמב"ם, **המה זקן עם כל המדות האלו**. אם הוא זקן בכל המידות הללו, הוא אזי מפורש טוב מאוד. זקן פירושו כנראה כאן חכם, כן? כי הוא אמר קודם שיש לו עוד ילדים בבית. אם הוא אינו זקן, אבל יש לו כן את כל המידות, **יתפלל** אז הוא יתפלל.

כלומר, העיקר בתפילה הוא שיהיו לו המידות ולא שיהיה חכם. זה לא מעכב. זה עדיף, אבל זה לא מעכב. וזה עדיף על מי שהוא זקן, אבל אינו יכול להתפלל. זה איזשהו... כך יוצא כאן.

דיון: מזקנים מגודל

דובר 2:

כן, הרבה אומרים בתפילה מזקנים מגודל, לא כתוב כאן?

דובר 1:

כתוב רק שהזקן למד הרע נעורי מעשה. הדברים האחרים אומרים כן שם, פרקי הנאה, כלומר פרקי הנאה הוא לא יצא לו שם רע וכו'. פרקי הנאה פירושו לא רגנובה מעביר קוש. כן, אז זה הכל דברים. אוקיי, לכן אומר אכן שליח ציבור.

דיון: "הנני העני ממעש" – מדוע חזון אינו מתבייש?

דובר 2:

אה, עכשיו אתה תופס? תמיד תמהתי, והנה אני ממעש, צריך שהחזון יתבייש, כן? אי אפשר להיות חזון. הוא אומר זאת עוד בקול רם עם ניגון יפה, הלואי, למשל אומרים זאת לא עם ניגון.

דובר 1:

התירוץ הוא, שאני חושב כך, העיקר תנאי של שליח הציבור שיהיה, אולי כל התנאים במובן מסוים הם רק כמו תנאים לזה, כזה **מרוצה לקהל**. הציבור

אבל "ואין לו", אבל הוא מנסה את המיטב שלו. אין לו, אבל הוא מנסה את המיטב שלו. אין לו כסף, אבל הוא מנסה את המיטב שלו. הוא עובד קשה, יש לו קצת כסף. הוא עובד קשה. טוב מאוד.

נפקא מינה מעשית: מי צריך להעמיד בעלי תפילה

צריך לדעת, הידור גדול, מי שרוצה להעמיד בעלי תפילה, והפוסקים בימים נוראים מביאים את המקורות על מי שרוצה להעמיד בעל תפילה בימים נוראים גם, צריך לדעת שהידור גדול, שיקחו נז, קודם כל, מי שיש לו ילדים בבית, זה אומר שהוא יודע מה זה אומר. כלומר, לא זקן מדי גם לא, כבר לא טוב גם לא. רבנים שיש להם גבאים שדואגים לכל, אני לא יודע אם זה נקרא מטופל.

ושנית, הוא צריך להיות אברך עובד. מי שיושב בכולל, אין לו יגיעה בשדה, חלש המעשיות איתו.

דובר 2:

אני שומע, אתה מסכים?

דובר 1:

זו זכות גדולה לקחת בעל תפילה, מי שהוא בעל פרנסה, הוא מתאמץ, הוא הולך לפרנסה כל יום, יש לו יגיעה בשדה. טוב מאוד.

המשך: תנאי השליח ציבור – "ביתו ריק מן העבירות"**דובר 1:**

חוץ מזה, עכשיו באים עוד תנאים, יותר כמו יהדות ומצוות. כן? טוב מאוד. "ולא יהיה", לא יהיה, "לא בבני ובבני ביתו", לא הוא, אשתו או ילדיו, "ולא כל הקרובים והנלוים אליו בעל עבירה", לא מי שמתחבר עם בעלי עבירה. מעניין. "אלא יהיה ביתו ריק מן העבירות".

דיון: מה הוא אשם שילדיו חוטאים?

מה הוא אשם שילדיו חוטאים? זה מעניין. פלא. אני מתכוון שאולי זה פירושו יותר כמו... שיהיה לו בית טוב. דברי עבירה פירושו כנראה לא שהוא צדיק גמור שאין לו שום חטא. אבל יש דברים שאנשים יודעים, יש עליו ריגון שהוא נכשל בראיות, סוג כזה של דבר.

כי קודם למדנו שהחכם עצמו צריך להיות שבור, לכן שמים עליו סק ואפר. לא מדברים על אנשים מושלמים, מדברים הרי על אנשים עם הפגמים שלהם. אבל זה אולי כזה... אני לא יודע מה אתה מתרגם, כי זו הגמרא. הגמרא כתוב "ביתו ריקם", וכתוב "ואין לו". אומרת הגמרא, "ביתו ריקם" פירושו ריקם מן העבירות, ולא רק הוא, אלא ביתו. כך לומד הרמב"ם כאן.

אבל מה איזה... אני לא יודע. זה אומר אולי מי שהוא יהודי טוב. כן, זה פלא. אם למישהו יש ילד שלא מציית לו, מה הוא צריך לעשות עכשיו?

דובר 2:

לא, זה אומר מי שמרשה עבירות. אפילו אם הוא יהודי טוב, אבל הוא מרשה בביתו עבירות, זה חסרון.

דובר 1:

אה, טוב מאוד. זה אומר בערך כך, שהרבי שהגבאי שלו או הבן שלו הוא בעל עבירה מפורסם, או שהרמב"ם אומר הוא מבעלי הראיה, לא עליו מדברים. יש לי תמיד דרך לעשות הכל נגד הרבנים. הכל עד שאתה נעשה רבי. אוקיי.

המשך: תנאי השליח ציבור – "ולא יצא עליו שם רע בילדותו"**דובר 1:**

טוב מאוד. אומר הרמב"ם הלאה, בקיצור, לא רק שילדיו לא יהיו להם עבירות, אלא הוא עצמו כשהיה ילד, "ולא יצא עליו שם רע בילדותו", לא מי שכשהיה צעיר היה שם רע. מעניין.

דיון: מה עם בעל תשובה?

זכרונות ושופרות. זכרונות פירושו שהקב"ה יזכור את האנשים, ושופרות פירושו שתוקעים הרי שופר בתענית ציבור. אומרים את כל הפסוקים שהקב"ה שומע קול שופר. אומרים פסוקים, כמו שמלכיות זכרונות שופרות הם פסוקים שאומרים בתוך התפילה. אומרים כאן גם פסוקים של זכרונות ושופרות, אבל מעין הצרה, פסוקים שמדברים על כך שהקב"ה זוכר את ישראל בעת צרה, שהקב"ה שומע את השופר של ישראל שהם תוקעים. אולי הפסוק, ונזכרתם לפני ה' אלקיכם.

ואומר, ובתפילה אומרים גם את הפסוקים. אומרים את הפרקים של תהלים "אל ה' בצרתה לי", אני חושב פרק כב, קכ בצרתה לי קראתי אל ה' בצרתה לי ה' קשמיוחס. **אחר כך אומרים, אבל זה לא קשור לזכרונות ושופרות. זה עוד דבר, עוד דברים, עוד תפילות שאומרים, פסוקי תהלים. תפילות שאומרים שאנחנו בצרה.** כלומר, אם משהו רוצה לחפש תהלים שאומרים בצרה, זו עצה טובה שחז"ל קבעו אותם. **והבא הוא "אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי, עזרי מעם ה'".** גם פסוק יפה שמבקשים מהקב"ה. כן. **והבא הוא "ממעמקים קראתיך ה'".** הפרק של ממעמקים. כן. **והפרק של "תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו",** שהוא גם פרק חזק. כל אלה שלושה מדברים בחזקה את שפיתך הלב בתפילה.

ואומר דברי תחנונים כפי כחו, הוא יכול להוסיף שם דברי תחנונים כפי כוחו. אם הוא בעל מחדש חזק, הוא יכול לעשות פיוטים, הוא יכול לעשות תפילות, אומר הוא שם את תפילותיו שלו. ואומר, והוא ממלא, הוא אומר "ראה בענינו" והוא מתחנן, **ואומר בסוף תחנונים, כשמסיימים תחנונים,** מאוד מעניין, כן, אומר דברי תחנונים, אומרים שוב מתחנן. וזה הכל מלבד כל הפסוקים שאמרו מזכרונות ו"אל תשליכנו לעת זקנה".

דובר 2:

כך זה נראה? זה נראה, כי אולי בכל תפילה, זה לא כמו התחנן הארוך, משהו כזה...

דובר 1:

לא, מתחנן, אני חושב שכל יום שאומרים שמונה עשרה צריך להתחנן, כי זה הרי הדבר, זו הרי התפילה שמבקשים גאולה. כמו "עננו" אנו אומרים, בשליח ציבור הוא אומר זאת ברכה נוספת, אבל זה שייך כאן בברכת גאולה. הוא אומר, הוא מדבר על הצרה שנוגעת לברכת "ראה בענינו".

הלכה ו: "מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה" — חתימת ברכת גואל ישראל

דובר 1:

אחר כך הוא מסיים, אומרים כך, **"מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה",** הקב"ה ענה את אברהם בהר המוריה. פירוש שהוא התגלה לאברהם והציל את יצחק.

דובר 2:

לא ברור, מאוד תמוה. מה פירוש הקב"ה... היתה איזו צרה בהר המוריה?

דובר 1:

כן, בנו היה בסכנה, בנו כמעט מת.

דובר 2:

אני יודע. היתה לו מצווה, עקידת יצחק.

דובר 1:

נו, אבל זו היתה בכל זאת צרה גדולה. זה מוזר. הראשונים מדברים על זה, המפרשים מדברים מהר על זה. אני חושב שזה מוזר. יש לי דרך חדשה, כשאף אחד לא יודע פשט, אפשר לדעת שזה דבר שהוא איכשהו מוזר. כן, אני יכול לומר תירוצים ולתרץ פשטים. אולי זה מתכוון ל"אשר יאמר היום בהר ה' יראה"?

דובר 2:

אה, זה אמר לו שהוא הולך להביא ישועות.

צריך להרגיש שכאשר הוא מתפלל הוא מתכוון אליהם.

אני חושב שמרוצה לקהל הוא גם חשוב מאוד, כך לא יחשבו על עבירותיו, על שם רע ילדותו, או להיפך, אין לו. אבל אני חושב ש... אבל תפילה היא הרי מי שמדבר בשבילך, הוא מתפלל בשמך, הציבור אומר רק אמן.

דיון: תפילה בציבור כיום — בדיעבד גדול

הציבור מתפלל בזמנים הנוכחיים אבל מדוע אכן חסר משהו?

דובר 2:

די, די, זה טוב.

דובר 1:

זה חסרון גדול, כי אין זו תפילה בציבור. מה שאנו עושים כיום הוא בדיעבד גדול תפילה בציבור. תפילה בציבור פירושה שאחד מתפלל, ואתה מרגיש שהוא מדבר בשבילך, ואתה בוכה איתו.

בזמנים הנוכחיים, אני מתכוון שהמקומות היחידים שיכול להיות דבר כזה הוא אצל הרב"ס, כי הרב"ס, אנשים שיש להם חסידים, שאוהבים אותם איכשהו. הם מאמינים שהרבי יכול לדבר בשבילם אל הקב"ה. סתם אני עם חברי בבית המדרש, לא, מי אתה?

אז, הכי נמי. אבל כל התנאים הללו הם בעצם של מי שהוא מרוצה, וזה גורם לכך שהוא יכול להרגיש שהוא מתפלל בשבילי. אם ההוא יחשוב, אה, זה שבשבע שער הוא היה כזה, והוא נעשה יהודי יפה, אני לא מרגיש איתו. אם אתה צדיק, אם הציבור אוהב אותו כן בכל מקרה, אולי אתה טוב. כן.

הלכה ה: סדר הברכות בתענית — התחלה

דובר 1:

אומר הרמב"ם הלאה. כבר, עד כאן יודעים את התנאים. עכשיו אפשר לראות מה מתפללים, סדר הברכה. אומר הרמב"ם כך, הוא הולך לפרט את הסדר שמתפללים בתענית.

אומר הוא, שליח הציבור, שליח הציבור שפירטנו עכשיו, **מתחיל, הוא מתחיל להתפלל, ומתפלל, הוא מתפלל.** שמונה עשרה רגילה.

דובר 2:

לא, רגיל ברכת קריאת שמע, כן.

דובר 1:

כנראה מדברים כאן על שחרית, כן? עד ברכת גואל ישראל.

דובר 2:

איפה כאן גואל ישראל?

דובר 1:

כן כן, בשמונה עשרה.

דובר 2:

אה, בשמונה עשרה.

דובר 1:

ראה נא בענינו, אומרים ברכת גואל ישראל. מדברים על שמונה עשרה. אמרו את חמש הברכות הראשונות של שמונה עשרה. וכאן, אומרים את שלוש הראשונות על חייב עתים, גואל הקדוש, אתה חונן, השיבנו, סלח לנו — כבר עומדים בשביעית בערך. אוקיי.

ואומר... והרמב"ם אומר כך, זה מאוד קשה הרמב"ם, הרמב"ם אומר מה? שאחרי שהוא עומד בגואל ישראל, כלומר עומדים כאן לפני גואל ישראל, לפני הברכה, לפני הסיום, משמע ברמב"ם כך, לא לפני הסיום, כן, אחר כך יש את גואל ישראל שהיא החתימה של מי שענה.

אז הרמב"ם אומר כך, הוא אומר כך, אומרים את העיני עיני עיני. לפני שמסיימים אומרים כאן את התפילה הארוכה, אומרים כך, כן? **ואומר, אומרים זכרונות ושופרות מעין הצרה.** כמו שיש לנו בימים נוראים בראש השנה יש מלכיות זכרונות שופרות. כאן מורידים את המלכיות, ואומרים

שש הברכות החדשות — "ומתחנן בכל אחת מהם"

דובר 1:

אז יכול להיות, המשכיל להוסיף. כאן היא הנקודה שהרב אומר. כאן הוא מתחיל עוד שש ברכות. שיהא מוסיף זה חזי, מלבד גואל ישראל יש עוד שש. גואל ישראל היא הרי ברכה לכל יום. הרחיבו אותה, הוא יכול היה לעשות אותה מאוד ארוכה, אבל זו ברכה רגילה. סך הכל שש עם חתימה נוספת, עם... שש ברכות חדשות. ומתחנן בכל אחת מהם בדברי תחנונים ופסוקים בדברי קבלה ובכתב הקדש כפי שירגיל. כמו שעשה לגבי זכרונות ושופרות שאמר פסוקים, גם בכל תפילה אומרים תחנונים ופסוקים בדברי קבלה וכתב הקדש לפי מה שהוא יכול.

כפי שירגיל יכול להיות, אולי זה אומר שהאדם מתפלל הרי כל יום כנראה, הוא מתפלל כל יום על הספרים, הוא יאמר בפומבי מה שהוא אומר בתפילותיו. רגיל בדברי תורה וכדומה. כמו שאומרים סתם כפי שרגיל כי הוא יודע לך חומש. אולי כפי שרגיל פירושו שזו לא יכולה להיות הפעם הראשונה שאתה אומר את התפילה בפומבי. אתה צריך הרי להתפלל זמן רב, אתה צריך להיות רגיל בתפילה. יש לך בוודאי נוסחאות שונות שעלו לך תוך כדי התפילות שלך? אמור זאת! כן.

החתימות של שש הברכות

דובר 1:

ואחר כך, וחותם בכל אחת מהם בחתימת אלו, הולך עכשיו הרמב"ם לפרט את החתימות של שש הברכות, שלפני כן אומרים תפילות משלהם ומסיימים עם החתימות. אז מה הן החתימות?

בראשונה, וחותם, הברכה הראשונה מסיימים כך, "מי שענה את משה ואבותינו על ים סוף, הוא יענה אתכם, וישמע קול צעקתכם ביום הזה, ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות". מאוד מעניין, כי זה זכרון והבא הוא שופר, כן? מאוד מעניין. זכרונות, שופרות. ולפי הפשט האחר זה הרבה יותר הגיוני מהפשט של הרמב"ם. והמגיד משנה, עד כדי כך הוא חשב אולי הרמב"ם מתכוון גם לזה, רק משהו התבלבל במה שהוא כתב. מאוד תמוה מה שהרמב"ם עושה. כי החתימות הן ממש זכרונות, שופרות. והשאר הוא כבר כלליות של תפילה, תפילה, תקיעה.

הלכה ט: "מי שענה את יהושע בגלגל" — "שומע תרועה"

דובר 1:

בשנייה, הברכה השנייה היא "מי שענה את יהושע בגלגל". כשיהושע היה בגלגל, כלומר במעשה של חומות יריחו, כדי לכבוש את יריחו הוא התפלל שם אל הקב"ה, ונעשו ניסים. אותו קב"ה שעשה אז ניסים, ימשיך לעשות ניסים. **"הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה".**

דיון: מה פירוש "בגלגל"?

דובר 2:

אתה בטוח שבגלגל פירושו ביריחו?

דובר 1:

כך הוא אומר, יהושע י"ג. אבל לא כתוב שהתפללו שם. תקעו שופר. אז אם זה כאן, זה מתאים הרי מאוד טוב לשופרות, יהושע תקע שופר, "ובחדשים שמעי תרועה". לפי שיטת הרמב"ם צריך אכן להבין את הקשר.

דובר 2:

למה?

דובר 1:

אה, אוקיי, הרמב"ם לא נעשה, לא אכפת לו שיהיה מחובר.

דובר 2:

לא, אני אגיד מה חשבתי, כי חשבתי משהו. הוא לא מביא את הנוסח של יהושע. יכול להיות שזו התפילה בעי.

דובר 1:

דובר 1:

כן. אבל פשוט, יצחק היה בצרה גדולה. הוא שכב על מזבח, ומעליו עמד משהו עם סכין. מה ההבדל שזה לא אותו אדם?

דובר 2:

יצחק הוא לא אותו אדם.

דובר 1:

עוד יותר גרוע, אברהם כמעט נעשה רוצח. חסר שורה שיהיה רוצח. זה הרי...

דובר 2:

אתה מחליף מאוד מוזר. כלומר, כתוב כאן מעשה, והפסוק כתוב שזו היתה מצווה גדולה, הוא התגבר על הכל והלך לשחוט את בנו, ואתה אומר לא, הוא הלך עם... הוא כל הזמן אמר תהלים שהקב"ה יציל את יצחק.

דובר 1:

בוודאי, מה אז? הוא רואה את בנו בצרה? הוא מחזיק את הסכין ביד, לא רואה את בנו בצרה? הוא לא בכה, "בורא עולם, הצל את בני?" אני חושב שצריך כאן משהו יותר טוב.

"הוא יענה אתכם" — לשון נוכח

דובר 1:

אוקיי. **"מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה, הוא יענה אתכם".** הוא יענה "אתכם". מעניין, מדברים כאן אל היהודים בלשון "אתכם". **"וישמע קול צעקתכם ביום הזה".** כי הוא בעל התפילה, הוא מדבר אל הציבור. הוא מדבר הרי בשביל הציבור, הוא מדבר הרי לא במקום הציבור. בואו פשוט נאמר "תקפנו", "יעננו". כל האחרים הם גם "יענה אתכם". זה מעניין, אני לא יודע. אני יכול להבין.

הלכה ז-ח: שש הברכות החדשות — "זוכר הנשכחות" ו"שומע תרועה"

שיטת הרמב"ם — דלא כפשטא דמשנה וגמרא

דובר 1:

"ברוך אתה ה' גואל ישראל" היא החתימה הרגילה של ברכת "ראה נא בענינו". צריך לומר כאן, זה מאוד מעניין, המגיד משנה שואל זאת, זה מאוד מוזר מה שהרמב"ם עשה כאן. זה דלא כפשטא דמשנה וגמרא, וזה לא ברור. המגיד משנה רוצה לחשוב שאולי הרמב"ם עצמו לא מתכוון לזה, אף על פי שזה נראה כן מאוד ברור מנוסח הרמב"ם כך.

כלומר, במשנה כתוב שיש שש ברכות, ושש הברכות הן שיש דברים: זכרונות, שופרות, אחד, שניים, שלוש, ארבע, חמש, שש. הדברים הם הברכות, ועל זה אומרים את הסיימים של "מי שענה". כלומר, אומרים זכרונות, ועל זה מסיימים "ברוך אתה ה' גואל ישראל". למעשה, "זוכר הנשכחות" אומרים על זכרונות, כמו שזה הגיוני. אחר כך, על "מי שענה" אומרים "שומע צעקה", והגמרא אומרת אפילו תורות שלמות למה לפני זה באה צעקה, וזה קשור לתפילות.

זה לא נראה בגמרא. הרמב"ם עשה סדר אחר לגמרי. הרמב"ם נראה ש... קודם כל, כולם מסכימים שיש שש ברכות נוספות בשמונה עשרה. אני אומר שהרמב"ם הוסיף את כל הזכרונות עם כל התהלים, הכל במקום אחד. זה אפילו לא מחובר כל כך חזק לחתימה. הכל לפני ברכת גואל הוא מניח את כל הנוסח. אולי זה לוקח עשרים דקות, אני לא יודע לומר זאת. אחר כך הוא מוסיף את שש הברכות.

והגמרא משמע שמחלקים את אותם קטעי תהלים עם כל התחינות לאורך שש הברכות. זה הרבה יותר הגיוני. זה סתם מי שענה, זה בא, מדברים, כנראה מדברים בתפילה. למשל, שאומרים כאן משנה אברהם אבינו, כנראה מזכירים זאת, כתוב זוכר ברית יצחק, וכתוב, מספרים את המעשה של העקידה, העוקד והנעקד והמזבח. כן, אגב, יש אכן פיוט כזה של הספרדים שמתאר את... עוקד ונעקד, כן. את... איך יצחק בכה. ואחר כך אומרים, כך יעזור לנו הקב"ה היום, ברוך אתה ה'. זה הרבה יותר הגיוני. אוקיי.

מבקשים שהישועה תבוא כבר היום. היום, כלומר, כמו שהוא עזר אז לשמואל, שישמע עכשיו את התפילה.

דובר 2:

אה, הצעקה שהולכת... לא הישועה תבוא ביום הזה, אלא הצעקה שישמע עכשיו, שישמע את הצעקה שצועקים עכשיו.

דובר 1:

על כולם נגמר "ביום הזה". כלומר, כמו... כמו שעשה בימים ההם, כן יעשה ביום הזה.

הלכה יא – ברכה רביעית: אליהו בהר הכרמל

דובר 1:

ברביעית יחתום, בברכה הרביעית, אומרים "מי שענה את אליהו בהר הכרמל".

הייתה צרה גדולה, אליהו היה לו... בהר הכרמל, אחאב העמיד אותו עם נביאי הבעל, והוא אמר את הלשון "ענני". הלשון "מי שענה" מתאים מאוד. הקב"ה עזר שם לאליהו והביא אש על מזבחו. **"הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה, ברוך אתה ה' שומע תפלה".**

הלכה יב – ברכה חמישית: יונה במעי הדגה

דובר 1:

בחמישית יחתום, מדברים על יונה, "מי שענה את יונה במעי הדגה".

זה מעניין, כי האם אומרים את המקום שבו הוא היה, או מזכירים את הצרה.

דובר 2:

לא, מזכירים את הצרה שהוא היה בצרה של מעי הדגה, או המקום שבו הוא היה במעי הדגה.

דובר 1:

לא, מזכירים... רואים שכולם... בהר הכרמל, במצפה, בגלגל. כלומר, מדברים על המקום. כלומר, מדברים על זמן ומקום. בזמן יהושע במקום... וכך הקב"ה יעזור ליהודים היום כאן.

אה, אז המילה יכולה להיות משהו כמו שבדרך כלל מתפללים בבית המדרש. אבל כשיש צרה, בצרה לא נמצאים בבית המדרש. נמצאים או במצפה, או בגלגל, או במעי הדגה, או ברחוב, שם שיש את הצרה, שאנשים עומדים רעבים. **היום הזה, ברוך אתה ה' העונה בעת צרה.**

צרה, כן, הוא היה במצוקה, הוא היה ב... יונה אומר את הלשון "מצרה קראתי", כן? הוא אומר כל... הוא היה ב"טיט ספוט". צרות גדולות.

דובר 2:

ודג? הלא? זה אמנם נס יפה שהדג בלע אותו, אבל זה לא מקום טוב. זה לא כיף. מי שרק ניסה את זה חזר הביתה מאוד טראומטי.

דיגרסיה: למה קוראים יונה ביום כיפור

דובר 1:

בשישית יחתום, הברכה השישית, אומרים כך... אגב, זה כנראה הפשט הפשוט למה קוראים יונה ביום כיפור. אחד הפשטים הפשוטים. רואים שהקב"ה עזר ליונה. גם נינוה עשתה תשובה, מובן מאליו. כבר ראינו שנינוה היא אחד המקורות הגדולים של הדרשה, וגם התפילה של יונה. זה מאוד טוב. יונה יש כאן את שני הדברים, גם המוסר וגם התפילה.

דיון: "קול צעקתכם" – מי צועק?

דובר 2:

חשבתי גם, אולי, שלא רואים כאן שהיהודים צועקים, כי שלית הציבור אומר הכל. "קול צעקתכם". אז כשיונה היה במעי הדגה, הוא לא צעק בקול, הוא צעק בלב, כן? אי אפשר לצועק כשמוקפים בדג.

דובר 1:

הגלגל, צריך לזכור, הגלגל הוא בספר יהושע עד שעברו למקום הבא שם, שסיימו את כל הכיבוש ביהושע פרק י"ד בערך, עד אז המחנה היה בגלגל. אז כל התפילות בעצם שיהושע התפלל היה בגלגל. אז בהכרח פירושו גם עסק ממש בחומת יריחו, היה צריך לכתוב יריחו. גלגל היה המחנה. ורואים במקומות אחרים גם, אומרים את המקום, מצפה הר הכרמל. מצפה הוא למעשה מקום ששמואל הנביא כתוב שהוא בא שם בשביל ישראל. הוא סתם לקח ועשו שם תפילה, זה הרבה יותר מתאים.

אבל יהושע בגלגל זה קצת תמוה לי. הייתי חושב, לא, לא נכון, הייתי חושב כך, למדנו הרי לאחרונה את יהושע בפירוט, נכון? יריחו למשל, לא כתוב על גלגל, כתוב הם נסעו משיטים והלכו ל... לא כתובה המילה גלגל. לגלגל הם הגיעו אחרי יריחו, זה לא הגיוני. ולקחו שטים עשרה אבנים והעמידו אותן, אחת עשרה העמידו בגלגל.

אז הייתי חושב שזה בוודאי מתכוון לזה. הייתי חושב שזה מתכוון, קודם כל, יכול להיות זה שיהושע ראה את שר הצבא שם, וכתוב ביריחו על הפסוק גם. אבל כאן רואים את השופרות.

דובר 2:

כן, זה נאמר. זה פשט טוב. זה עושה פשט.

דובר 1:

הייתי אומר יותר טוב. הייתי אומר שזה מדבר על התפילה שיהושע בן נון אמר כשהיהודים הלכו מגלגל לעי. הלכו, ונפלו שלושים ושישה יהודים. אז יהושע אמר תפילה נוראה. הוא אמר, אהה אדני אלהים, למה העברת את העם הזה את הירדן לתת אותנו ביד האמורי להאבידנו, ולו הוואלנו ונשב בעבר הירדן, בי ה' מה תאמר אחרי אשר הפך ישראל ערף לפני אויביו, ומה תעשה לשמך הגדול? תפילה חריפה מאוד אמר יהושע. זה היה בגלגל ממש באופן רשמי. התפילה שהוא התפלל, הקב"ה ענה, הוא אמר שצריך להביא את כל המעשה, ואז היה.

לפי הרמב"ם שזה לא דווקא שופרות, אי אפשר בדיוק. אבל אם יש כאן שופרות, פשוט שיהושע כאן.

דובר 2:

אבל לא כתוב שהוא ביקש.

דובר 1:

אוקיי, אצל אברהם גם לא כתוב.

דובר 2:

אולי, משהו כזה יכול להיות?

דובר 1:

אני חושב שאולי אצל משה ואבותינו בים סוף זה גם דבר מעניין, כי שם רואים לא להיפך, משה התחיל להתפלל, ויצעק, אמרתי לקב"ה, ולמה תצעק אלי, כי אתה כבר נעזר. אז הקב"ה, כביכול, רק היה צריך להזכיר שהקב"ה כבר הבטיח את הישועה.

כאן נכנס זכרונות. זכרונות זה שלא צריך תפילה חדשה, אתה רק צריך להיזכר שאתה כבר הבטחת לי, שכבר התפללו, ממשיכים אחרי זה.

הלכה י – ברכה שלישית: שמואל במצפה

דובר 1:

השנייה היא שופרות. בשלישית, בשלישית, חותם כך, התפילה השלישית, אחרי הזכרונות שופרות, לפי הרמב"ם בתפילה השלישית, אומרים **"מי שענה את שמואל במצפה".**

ובעיר מצפה הייתה מלחמה בין היהודים והפלשתים, ושמואל התפלל לקב"ה, והקב"ה עזר ליהודים. **"הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה". זה לכל הדברים האלה, "ביום הזה". "ברוך אתה ה' שומע צעקה".**

מתי, אחרי התפילה. הזכרונות היו הכנה לזה, שהקב"ה ישמע ויזכור את קול שופר, ואחר כך תוקעים. כך זה נראה, אבל דבר פשוט.

הלכה יד (סוף) – כסדר הזה עושין בכל מקום

דובר 1:

אומר הרמב"ם, **כסדר הזה עושין בכל מקום**. הסדר עושים בכל מקום. אני מתכוון שהוא אומר לאו דווקא בארץ ישראל, כי הרמב"ם אמר קודם שבארץ ישראל גוזרים, התענית יש לה דין כמו יום כ"ט. מה שהרמב"ם מתכוון הוא שלפנים מבית המקדש בירושלים, שיש שם סדר אחר לגמרי.

דובר 2:

אה, זה העולם. אבל אתה אומר שבכל מקום, לכאורה, ברמב"ם משמע שהתענית...

דובר 1:

לא, הרמב"ם כן אמר שעושים רק את תענית השם בארץ ישראל. לפנים, ממה שהוא הולך להגיד הבא, שאין מתפללים מה סתם ירושלים. הרי כן אמרנו בתשובה של הפרק הקודם שתענית ציבור היא כגון צפור אלא בארץ ישראל. אבל כל המקומות האחרים גוזרים, אבל לא עם החומרה שאסור לאכול יום לפני זה וכן הלאה. וגם לא כל הברכות אולי. לא ברור עד כמה הברכות.

זה מה שהוא אומר, עושים בכל מקום. זה רק בקשת גשמים.

דובר 2:

אתה מתכוון משהו מקום אחר שיש סדר דומה אבל לא בדיוק?

דובר 1:

I don't know. גם בחוץ לארץ עושים ברחובה של עיר עם כל הדברים האלה. רק לא עושים שכבר אסור לאכול מלילה לפני כן.

דובר 2:

שמעת פעם שעושים כך?

דובר 1:

לא שמעתי עדיין לא. נראה שלא נוהגים כך. לא ברור לי דרמה, אומרים אחרת.

דובר 2:

לא, זה לא. רואה, אחר כך הוא אומר כשם מתפללין על הסדר הזה בירושלים, עשינו אחרת. זה אומר שבכל מקום, חוץ מ...

דובר 1:

אה, התכוונתי בארץ ישראל.

דובר 2:

יכול להיות. חוץ מירושלים.

דובר 1:

כשהיו עושים תענית גשמים כהלכה. היום לא עושים את זה, אפילו בארץ ישראל לא עושים היום.

דובר 2:

אוקיי, אבל בוא נגיד היינו צריכים. אבל בחוץ לארץ, מעולם לא שמעתי שעושים תענית גשמים בחוץ לארץ בכלל, אז אני לא יודע.

דובר 1:

בכל אופן, בוא נלמד.

הלכה טו – סדר הברכות בירושלים / בית המקדש

דובר 1:

אבל מה היו עושים בבית המקדש? כבר הלאה. **כשם שמתפללין על הסדר הזה בירושלים**, כשהייתה עצירת גשמים בארץ ישראל והתפללו בירושלים, איך היו הולכים אז? לא היו הולכים סתם לרחובה של עיר על איזה שטח,

אוקיי, זו שאלה טובה. הוא צעק מליבו, "קראתי מצרה אל ה'", הוא אמר את זה בלבד. מה ששליח הציבור צועק בלבד. כל האנשים האחרים, קול הצעקה הוא מה שהם שומעים את שליח הציבור והם צועקים בלב.

הלכה יג – ברכה שישית: דוד ושלמה בירושלים

דובר 1:

בשישית יחתום, "מי שענה את דוד ושלמה בנו בירושלים", כשהם בנו את בית המקדש, הם זכו לקבל השראת השכינה בבית המקדש. **"יענה אתכם וישמע את קול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' המרחם על הארץ"**.

זה לא ברור. כי מרחם על הארץ פירושו שהקב"ה ירחם עלינו ויביא גשם על הארץ. זה מה שאנחנו מבקשים, מרחם על הארץ. ולכאורה דוד ושלמה קשורים לזה, כי הם בנו את ארץ ישראל.

זה מאוד מעניין שכאן יש שני אנשים, זו לא אותה תפילה. דוד ושלמה, לא ברור מה מתכוונים כאן בדיוק. דוד ביקש, והישועה באה בימי שלמה, כן? שהסתיים בית המקדש.

למעשה, דוד המלך היה לו רעב שלוש שנים, והוא עשה יום תפילה שלם. אז הוא מצא את גורן ארונה, ששם עושים את בית המקדש. יש לזה קשר, אפשר לדרוש כאן יותר. אבל זה הדבר.

הלכה יג (סוף) – ענית אמן

דובר 1:

אומר הרמב"ם, **"וכל העם עונים אמן אחר כל ברכה וברכה, כדרך שעונים אמן אחר כל ברכה וברכה"**.

זה אומר שלהוציא ממה שנלמד מיד לגבי בית המקדש, שם לא אמרו אמן, עשו סדר אחר.

דיון: כמה מקומות יכול החכם להביא?

דובר 2:

תדמין שהחכם שאומר כפי כוחו יכול להביא עוד עשרות מקומות בתנ"ך שבהם אנשים אחרים התפללו.

דובר 1:

יכול להיות, אבל החכמים אמרו שצריך לעשות שש ברכות, הוא יכול באמצע לומר מה שהוא רוצה. החתימות הן דווקא, החתימות...

דובר 2:

אהא. אוקיי.

הלכה יד – גומר התפילה על הסדר

דובר 1:

ואומר, ואחרי שהוא מסיים את זה... כן, אני אומר יותר ב... או ב... איך זה נקרא בשינויים, יש יותר. כן. עכשיו עדיין אווזים בגואל ישראל. עכשיו חוזרים לסדר התפילה הרגיל, וממשיכים עם **רפאנו ה' ונרפא**.

זה מעניין, כי אף פעם אין לנו את זה. כשמוסיפים, זה רק שבע ברכות, זה יום טוב. אף פעם אין לנו שמוסיפים פלוס שמונה עשרה.

דובר 2:

זה, כן, ותענית.

דובר 1:

וגומר התפילה על הסדר, מסיימים את התפילה עד הסוף, **ומתוקעים בחצרות**, אחר כך תוקעים בחצרות.

דובר 2:

מתי? אחרי התפילה לגמרי?

דובר 1:

העולם ועד העולם, ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות. זכור רחמיך וכבוש כעסך. וגם כאן אומרים **"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"**. וחזר שליח ציבור ואומר, הפעם צריך לעשות שהעיקר יהיה התרועה. וחזר שליח ציבור ואומר, **"מי שענה את משה ואבותינו על ים סוף"**, כאן הוא אומר **"אבותינו"**, לא **"אבותיכם"**. משה ואבותינו. שומע גם קודם, **"ברוך אתה ה' מי שענה יענה אתכם"**. אוקיי. קודם הוא גם אמר **"אבותינו"**, לא? אבותיכם.

דובר 2: לא, זה לא. משהו הרמב"ם לא היה מדקדק על זה. ממש מוזר.

דובר 1: אוקיי. **"הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם ביום הזה"**. ואחר כך תוקעין הכהנים, כאן מריעין, ואחר כך מריעין, הם עושים תרועה, ותוקעין ומריעין. זה מעניין, אנחנו יודעים את ההלכה שכל תרועה באה תקיעה לפנייה ולאחריה. זה יכול להיות גם עם המריעין באה תקיעה תרועה.

דובר 2: לא, זה לא יכול להיות.

דובר 1: לא, זה לא יכול להיות כך, אני לא יודע. הרמב"ם אומר שתמיד זה בא ביחד, אבל מחליפים. תראה הלאה, תראה. **וכן על כל ברכה וברכה, באחת אומר ותוקעין, בברכה אחת אומרים ותוקעין, ובאחת אומר מריעין.** זה אחת עושים תקיעה תרועה, ואחת עושים תרועה תקיעה. **עד שיגמור כל השבע ברכות. נמצאו הכהנים פעם תוקעין ומריעין ותוקעין, ופעם מריעין ותוקעין ומריעין, שבע פעמים.** נראה שיש סדר גם. בראש השנה אין, אבל בתענית יש. אומר הרמב"ם, **ואין עושין סדר זה אלא בהר הבית בלבד.** הסדר הוא סדר מיוחד להר הבית. לא ברור למה, אבל כך כתוב במשנה.

דובר 2: כן.

דובר 1: כשעושים תקיעות ותרועות, **תוקע בחצוצרות ובשופר, כמו שאמרנו.** כך כבר למדנו שבבית המקדש עושים שניהם. עד כאן זה סדר התפילה שיש, במיוחד בבית המקדש.

הליכה לבית הקברות אחרי התפילה

דובר 1: עכשיו הולכים ללמוד עוד דבר אחד שעושים בתעניות. זה לא עושים... כן, זה לא נגמר ממעשה בית המקדש סתם. עושים כך. אה, הרמב"ם אומר בכלל, בכל מקום. **וסדר תעניות אלו, אומר הרמב"ם, בכל מקום שגוזרין אותם שם...** באיזה מקום זה קורה, בארץ ישראל או בכל מקום?

דובר 2: כן, מה זה אומר? אין הבדל.

דובר 1: אחר שמתפללין יוצאין כל העם לבית הקברות, אחרי התפילה הולכים לבית הקברות, **ובוכין ומתפללין שם, ובוכים בבית הקברות.** לא דווקא קברי צדיקים, קברי אבות. הולכים לבית הקברות, רק רוצים להזכיר לעולם. **כלומר, למה? כלומר, הרי אתם מתים כאלו אם לא תשובו מדרכיכם.** רואים, בית הקברות מלא באנשים שגם היו פעם חזקים וגדולים, והם עכשיו מתים. גם אתה תהיה מת אם לא תעשה תשובה.

דיון: חידושו של הרמב"ם בטעם ההליכה לבית הקברות

דובר 2: זה חידוש מאוד "מוזר", חידוש גדול מלשונו שלו.

דובר 1: כן, למה?

תרגום לעברית

דובר 2: בגמרא עומדות שתי שיטות על כך. בגמרא מובאת מחלוקת מדוע הולכים לבית הקברות. אומרת הגמרא שני פירושים. רבי חמא בר... אני לא זוכר שני צדיקים שאמרו. אחד אמר... אה, תענית דף ט"ז. רבי לוי בר חמא ורבי חנינא. אחד אמר, **"הרי אנו חשובים לפניך כמתים"**. שזה חלק מלהשפיל את עצמו, שזוכרים שמשפילים את עצמם. כל כך קטנים. השני אמר, **"כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים"**. והגמרא אומרת מה הנפקא מינה? הנפקא מינה היא האם אפשר ללכת לקברי גויים. אם זה לבקש רחמים, גויים כנראה לא יכולים להתפלל, צריך ללכת לקבר יהודי. אבל אם זה כדי חשובים כמתים, אפשר ללכת אפילו לקברי גויים. והוא מביא שלישי שאומר שצריך ללכת דווקא לקברי גויים, כי קברי יהודים אינם חשובים כמתים, הם עדיין צדיקים ובמיתתן קרויין חיים. והיהודים שמבקשים הם גם יהודים.

אלא היו הולכים להר הבית, **כנגד שער המזרח.** היו הולכים להר הבית כנגד שער המזרח, מבפנים ממש.

כנגד שער המזרח פירושו עם הפנים למזרח, כן? לכאורה עם הפנים לקודש הקדשים.

דובר 2:

אין הבדל, כנגד פירושו באזור.

דובר 1:

שם היה מקום שאפשר היה... **ומתפללין כסדר הזה.**

שלושה הבדלים עיקריים בין בכל מקום ובית המקדש

דובר 1:

ומה היו עושים? כלומר, היו עושים את הסדר, אבל לא סתם חותמים "מי שענה אברהם" ואומרים אמן, ואחר כך תוקעים שופר אחר כל התפילה. אלא היה סדר אחר, שהתקיעות היו חלק מהתפילה.

יש כמה הבדלים. גם אומרים "תקעו", וגם אומרים... יש שלושה הבדלים שאני רואה ברמב"ם, אני אגיד מה אני רואה, ואחר כך מה אני רואה בפנים.

שלושה הבדלים עיקריים. לפי הרמב"ם, ויש על זה מחלוקת הראשונים ממה שאני אומר, לפי הרמב"ם קודם כל, בכל ארץ ישראל תוקעים רק אחרי התפילה, לא באמצע הברכות. ולא רק תוקעים, יש כמו בעל מקרא, חזן הכנסת אומר "תקעו", וגם עושים תקיעה ותרועה, יש סדר שלם, קודם תוקע, אחר כך מריע, וכן הלאה.

שנית, בבית המקדש לא אומרים אמן, אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". אותו דבר, לא אומרים "ברוך אתה ה'", אומרים "ברוך אתה ה' אלקינו אלקי ישראל מן העולם ועד העולם", נוסח ארוך שלם.

ושלישית, אחרי שתוקעים, אומרים שוב "מי שענה".

הלכות תעניות פרק ד' (המשך) – סדר התפילה בבית המקדש, הליכה לבית הקברות, ותפילת נעילה

סדר התפילה והתקיעות בבית המקדש (המשך)

דובר 1: הוא אומר "מי שענה", והוא אומר "ברוך", והוא אומר שוב "מי שענה", והעולם אומר אמן. או תוקעים, מחלקים את הסדר לסאם ריזון. מסכים?

דובר 2: כן.

דובר 1: אז כמו שאנחנו לומדים מה שהוא אומר, **"ומשגיח שליח ציבור לומר מי שענה את אברהם, אומר"**, הוא אומר, הוא לא מפרט עם זה מה שגם לא היה בכל מקום בירושלים. הוא לא מפרט "מי שענה". כלומר, שם שאמרו "מי שענה" בכל מקום, כאן הוא עושה אחרת. הוא מפרט, את סיום הברכה הוא עושה כך, **"ברוך אתה ה'", "מי שענה"** הוא אומר אחר כך. במקום לומר "מי שענה", הוא חותם **"ברוך אתה ה' אלקינו אלקי ישראל מן העולם ועד העולם, ברוך אתה ה' גואל ישראל"**. והעולם עונה **"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"**.

וכאן מתחיל סדר התפילה, סדר התקיעות כביכול, סדר תפילות מיוחדות כביכול, כי... את התפילה הוא אמר לפני כן. הוא אומר תפילה ארוכה, מתחנן לפי כוחו, והוא חותם **"ברוך אתה ה' גואל ישראל"** עם התקיעות, ווטאבר. אחר כך תוקעים. **"חזן הכנסת אומר לתוקעים תקעו כהנים תקעו"**, עושים בעל מקרא, הוא אומר "תקעו". **"וחזר ומתפלל ואומר מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה"**. זה כי הכהנים מתכוננים. **"ואחר כך תוקעין הכהנים"**, עושים תקיעה תרועה תקיעה. כי בבית המקדש תמיד חצוצרות יחד עם שופר.

דובר 2: כן.

דובר 1: אוקיי. **"וכן בברכה השנייה לזו, שהיא שונה מן הראשונה, וה' מוסיף"**. יש שבע ברכות שמאריכים, אחת היא ברכה רגילה, והאחרות חותם, חותמים **"ברוך אתה ה' אלקי ישראל"**. אלקינו ואלקי ישראל מן

דובר 1: אומר הרמב"ם הלאה, **"בכל תענית מתענין על הצרות שגזירין על הציבור"** – זה למדנו תענית גשמים, אבל בפרק ב' למדנו שונות אחרות, על מגפה וכדומה, יש גזירות על הציבור – **"מתפללין תפלת נעילה בכל מקום"**. תפילת הנעילה שאנחנו מכירים מיום כיפור, צריך גם כן. הרמב"ם אומר מפורש, מלבד שיש מנחה, עושים עוד נעילה, בסוף היום, כשהיום הולך, מוסיפים עוד תפילה. והרמב"ם אומר, **"כלומר, נעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה"**, וזו תפילת נעילה גם כן. שם היו שני פירושים: יש מי שאומר שערי שמים, יש מי שאומר שערי תפילה, שערי בית המקדש. הרמב"ם למד שערי שמים, אבל שערי שמים פירושו לפי שהשמש שוקעת.

בקיצור, גם מעניין למה לא עושים זאת אף פעם. שיעשו נעילה ב... אוקיי, אנחנו לא גוזרים תענית אף פעם. זו התשובה, אנחנו לא עושים שום תענית ציבור.

דובר 2: כן, היינו צריכים כשיש עת צרה. להתפלל ארבע תפילות ביום.

שיעור גשם שצריך כדי לבטל את התענית

דובר 1: אוקיי, עד כאן תפילת התענית. עכשיו, זוכר, הוא עזר לך.

דובר 2: כן, כבר התפללו, אני בטוח שזה... שעות.

דובר 1: זה גם לכאורה המשך או פירוט על מה שלמדנו קודם, שאם לפני חצות, למשל, כבר יורד גשם, מבטלים את התענית. צריך אבל לדעת מה השיעור שנעזרו. אה, אולי זה לא אומר דווקא באותו יום, סתם, בשבוע הבא. ואנחנו כבר יודעים, אין יותר תענית גשמים. אומר הרמב"ם, **"עד שירדו בעומק קרקע חריבה טפה"**. כשטפה נכנס לתוך האדמה ונעשה רטוב, האדמה היבשה. וכשהחריבה היא, זו אדמה שלא בהכרח יבשה, טפחיים. **ובעבודה**, במקום שחורשים, כבר לח מאוד, כבר פתוח מאוד, כבר קל לגשם להיכנס. **"עד שירדו בעומק הלחה שלשה טפחים"**, כי זה מספיק כדי שיוכל לצמוח וכדומה.

והם סיימו פרק ד' מהלכות תעניות.

דובר 1: כן, אבל הם אומרים, והם חשובים כמתים, זה משפיל. כשהם ימותו יהיו חשובים כמתים, עכשיו הם חשובים כמתים, זה לא שייך.

דובר 2: לא, כי הם יחטאו עכשיו, עכשיו הם בצרה. אבל אתה מבין שהרמב"ם לא פוסק אף אחת מהלשונות, כי הוא לא אומר חשובים כמתים. הרמב"ם לא גורס בכלל, כמו שאנחנו לומדים כאן באופן עקבי, הרמב"ם לא גורס כמו שהוא למד, אבל אתה מבין שזה לא פשט פשוט. הרמב"ם הופך את הפשט של כל הדברים האלה שזה כלפי מעלה, שמשכן הקב"ה דרך זה שמכניעים וכדומה, והוא אומר לא, זה בעצמו מכניע שאתה נזכר שאתה גם תמות אם לא תעשה תשובה. ממש חידוש.

דובר 1: הוא רוצה להידחק שהוא מביא, הירושלמי מביא רק טעם אחד, ממילא הרמב"ם פוסק כירושלמי. אבל זה יותר ממנו, הרמב"ם לא פוסק אפילו אותו טעם. הוא מפרש, כן. מבוסס על אותו טעם, הוא נותן טוויסט משלו.

דובר 2: זה מעניין, כי מדברים כאן על אנשים שנמצאים שם בארץ ישראל, ואין שם גשם, והם רואים באמת את המוות מול עיניהם. זה לא כמו היום. בדיוק בגלל זה הולכים, לא היה... אצלנו הולכים לבית הקברות, כי נראה לנו שמוות זה משהו רחוק כל כך.

דובר 1: אוקיי. אומר הרמב"ם... כתוב בשולחן ערוך ערב ראש השנה היה המנהג ללכת לבית הקברות, וכתוב גם זה בפוסקים, שאם אין... כלומר, יש את הנושא של... המתים יבקשו רחמים, ווטאבר דאט מינס. אבל כתוב גם שאפשר ללכת לבית קברות גויים, כי יש ענין של להיזכר. יכול להיות שלא צריך ללכת לבית הקברות, כי יש טומאת ארץ העמים. איפה שגרים קברו גויים פעם שם.

דובר 2: אוקיי.

דובר 1: אנייויס.

תפילת נעילה בתעניות